

UNIVERZITA PARDUBICE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra Religionistiky

ZKUŠENOST SE SMRTÍ A UMÍRÁNÍM Z POHLEDU
ZDRAVOTNICKÉHO PERSONÁLU

Bakalářská práce

2020

Svobodová

Eliška

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eliška Svobodová**
Osobní číslo: **H17084**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Téma práce: **Zkušenost se smrtí a umíráním z pohledu zdravotnického personálu**
Zadávající katedra: **Katedra religionistiky**

Zásady pro vypracování

Autorka se bude zabývat problematikou fenoménu smrti a umírání z pohledu zdravotnického (nelékařského) personálu (všeobecné zdravotní sestry, zdravotnický asistent, ošetřovatelky apod.). Práce se bude soustřeďovat na analýzu myšlenkového rámce, v němž popisují zkušenost se smrtí a umíráním lidé v pomáhajících profesích včetně prováděných zvyků. S ohledem na ČR studentka se v teoretické části zaměří na stručný úvod do problematiky smrti a umírání v židovství a křesťanství (náboženské představy po smrti a rituály). Za tímto účelem studentka provede terénní výzkum a pokusí se ověřit, který z myšlenkových rámců určuje zkušenost se smrtí a umíráním. Zpracování rozhovorů bude pocházet ze zdravotnických zařízení změřených na staré a umírající lidi (domov důchodců, LDN, Alzheimer centrum, terénní zdravotnictví).

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. Praha: Galén, c2000. ISBN 80-7262-034-7.
GROF, Stanislav. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0177-5.
ZACHAROVÁ, Eva a Jitka ČÍŽKOVÁ-HLOBILOVÁ. *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. Praha: Grada, 2011. Sestra. ISBN 978-80-247-4062-1.
KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty – 4. ročník*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2014. Sestra. ISBN 978-80-247-5203-7.
CHLUP, Radek. *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. Praha: DharmaGaia, 2007. Svět archaických kultur, sv. 2. ISBN 978-80-86685-82-3.
SÍGL, Miroslav. *Co víme o smrti*. Praha: Epocha, 2006. ISBN 80-87027-11-6.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Štěpán Lisý, M.A. Th.D.**
Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2019**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2020**

L.S.

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Štěpán Lisý, M.A. Th.D.
pověřený vedením katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2019

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. X/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat Mgr. Štěpánu Lisému, MA, Th.D. za odborné vedení bakalářské práce a za cenné rady. Také bych chtěla poděkovat Mgr. Marku Váchalovi za cenné rady ohledně terénního výzkumu. Samozřejmě moc děkuji všem respondentům za rozhovory a jejich vstřícnost hovořit o takovém tématu.

ANOTACE

Práce je věnovaná vnímání smrti zdravotnickým personálem. Také se zaměřuje na zvyklosti spojené s úmrtím na odděleních a jaké zvyklosti má personál v osobním životě. Také se zaměřuji na rozdílnosti vnímání u křesťanek a ateistek a rozdílnost u personálu v „institucích“ a v „terénu“.

KLÍČOVÁ SLOVA

Umírání, smrt, zdravotnický personál, zvyklosti

TITLE

An Experience with Death and Dying from the Perspective of Caregivers

ANNOTATION

The work is devoted to the perception of death by caregivers. It also focuses on the habits associated with death in wards and the habits of staff in their personal lives. I also focus on the differences in perceptions among Christian nurse and atheists nurse and differences in staff in "institutions" and in the "terrain."

KEYWORDS

Dying, death, medical staff, customs

Obsah

ÚVOD	9
1 Umírání	11
1.1 Momenty před smrtí.....	11
1.2 Fáze umírání.....	12
1.3 Umírání a profesionalita.....	13
1.4 Umírající dítě	13
2 Paliativní péče.....	15
2.1 Tým.....	15
2.2 Hospic	16
2.3 Homecare	17
3 Smrt.....	19
3.1 Biologická smrt.....	19
3.2 Zadržaná smrt.....	20
3.3 Smrt v judaismu	20
3.4 Smrt v křesťanství.....	21
4 Umírání a smrt v historii	22
5 Praktická část	24
5.1 Ateismus	24
5.2 Pojetí duše.....	26
5.2.1 Duše v křesťanství	26
5.2.2 Starý zákon.....	26
5.2.3 Nový zákon	26
5.2.4 Pozdější vývoj duše.....	27
5.2.5 Pojetí duše ve zdravotnictví	27
5.3 Vnímání smrti	28
5.3.1 První setkání.....	28
5.3.2 Obecné vnímání smrti	28
5.4 Zvyklosti	29
5.4.1 Zvyklosti na oddělení/ v instituci.....	29
5.4.2 Osobní zvyklosti a vyrovnávání se	30
5.5 Strach ze smrti.....	31
5.6 Rozdíl instituce a „terénu“	33
5.7 Duševní hygiena.....	34

5.8	Zhodnocení	34
	Závěr	35
	Seznam použité literatury.....	36
	Vybrané rozhovory:	38

ÚVOD

V této práci bych se chtěla věnovat tématu smrt a umírání z pohledu zdravotnického personálu (zdravotní sestry všeobecné i různých specializací, ošetrovatelky, pečovatelky, ergoterapeuti). Velká část prací, které se zabývají umíráním a smrtí se zaměřují na samotné umírající a jejich rodiny, příbuzné. Avšak v dnešní době se s umíráním a smrtí nejvíce setkává právě nelékařský personál v nemocnicích či domovech důchodců. Zdravotnický personál celý den chodí okolo lůžka umírajícího. Proto bych se chtěla věnovat myšlenkovému rámci, v kterémž lidé z pomáhajících profesí popisují svoji zkušenost se smrtí včetně daných zvyklostí s tím spojených. Ačkoliv zdravotníci jsou „vycvičení“ profesionálové, na takovou práci je třeba si uvědomit, že jsou to pořád lidé a setkání se smrtí je může „rozhodit“. Je důležité zjišťovat, jaký dopad na myšlení zdravotníků má umírání a smrt. To souvisí s tím, jak se personál vyrovnává, jaké má zvyklosti, když někdo zemře, když se setká se smrtí.

Sama jsem vystudovaná praktická sestra, a proto budu vycházet ze svých vlastních zkušeností, které budu porovnávat s ostatními. Dále budu vycházet ze školních sešitů a učebnic z předmětů ošetrovatelství (gerontologie) a psychologie. Tyto materiály ukazují „ideální“ a profesionální pohled na smrt a umírání.

V práci budu porovnávat několik skupin zdravotnického personálu. Nejprve se zaměřím na křesťanské a „poloateistické“¹ a ateistické zdravotníky. Dále budu srovnávat zkušenost se smrtí u zdravotníků pracujících v institucích (nemocnice, LDN, hospic atd.) a zdravotníky v terénní péči.

Já sama osobně beru smrt jako smutný, avšak neodlučitelný fakt života. Profesorka Haškovcová napsala: „Život člověka je podmíněn smrtí a smrt je podmínkou života“². Umírání je proces, ze kterého nikdo nikdy nejspíš nevykolejí. Myslím, že takto to chápou všichni zdravotníci a nejen ti, ale všichni lidé. Ale myslím si, že problém je v chápání smrti a její vstřebávání u konkrétních lidí. My lidé jsem tvorové s emocemi a pocity, a proto rozlišujeme, co je dobré a co nikoli. Pokud zemře malinké zdravé miminko při autonehodě, říkáme si, že je to nefér. Avšak pokud zemře masový vrah, vyvolává to naopak dobré pocity. To, jak nahlížíme na život i na smrt, je dáno tím, kde

---

¹ Termín je úmyslně v uvozovkách, později vysvětlím.

²HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. Praha: Galén, c2000. ISBN 80-7262-034-7, str. 23

jsme vyrostli. Důležité je, s kým jsme vyrostli, jak jsme byli vychováni. Také naše zkušenost se smrtí podle toho, kdy jsme se smrtí setkali. Jestli poprvé v televizi nebo naživo. Jestli jako děti nebo až jako dospělí lidé. U zdravotnického personálu pohled formuje oddělení, na kterém zdravotník pracuje. Jestli první zkušenost byla o noční nebo za dne. Roli také hraje vzdělání, míra emočního kvocientu. Těchto faktorů je nesčetné množství. Nicméně si myslím, že jednu z největších rolí má víra. Pokud člověk ví, kam půjde po smrti, je jednodušší smrt vstřebat, než když žije v nevědomosti. Vzhledem k tomu, že smrt je velmi silný emocionální zážitek, člověk se s tím musí srovnat stejně tak i zdravotník. Pokud někdo zemře, ať už v instituci nebo v domácí péči, je to spousta práce. Zajistit péči o mrtvé tělo, vyplnit papíry, a to zabere spoustu času. Poté co se vše udělá a zajistí, personál může začít přemýšlet hlouběji o tom se stalo. Myslím, že nelze se jen tak otočit a dělat, že se nic nestalo. A zde je místo na rituály či praktiky, aby se člověk uvolnil a vyrovnal s takovou situací. Myslím si, že kuřák si zapálí cigaretu za mrtvého. Jiný si dá večer panáčka za dušičku, někdo si dá horkou vanu s levandulovým olejíčkem. Určitě existuje nekonečná spousta osobních rituálů, kterými se zdravotník vyrovnává a uklidňuje. Ale existuje něco „univerzálního“ pro naše společenství zdravotníků? Na střední zdravotnické škole nám třídní učitelka vyprávěla o tom, že poté co někdo zemře, otevírá se okno, aby duše mohla ven. Zmínky o tom, že se otevírá okno lze nalézt v učebnicích ošetřovatelství a psychologie pro zdravotníky. Přímo v praxi služebně starší sestry toto radí mladším sestrám, a tak mladší generace sester přebírá zvyky a rituály za své. Z toho usuzuji, že takovým společným rituálem by mohlo být otevírání oken.

1 Umírání

Ohledně umírání je několik otázek. Co je to umírání? Od kdy umíráme? Proč umíráme? Umírání by se nemělo zaměřovat se smrtí. Umírání je určitý proces, který končí právě smrtí. To, co je samotné umírání je obtížné charakterizovat. Někde se dočteme či doslechneme, že umírání je proces začínající narozením. A někdo umírání zasazuje až do poslední týdnů, dnů či hodin. Sama si myslím, že umírání jsou až poslední dny před smrtí. Až terminální stav. Každopádně chvílky těsně před smrtí mají svá specifika, na které zdravotník musí myslet a uzpůsobit se.

1.1 Momenty před smrtí

Poslední chvílky před smrtí jsou rozdílné. Změny můžeme pohmatem či pohledem rozpoznat. Velmi často se stává, že v posledních dnech před smrtí umírající upadá do kómatu. Je důležité uvědomit si, že člověk, který z našeho pohledu není při vědomí může slyšet. Proto by se s ním při péči mělo hovořit stejně, jako s člověkem, který při vědomí je.

Příznaky blížící se smrti, které mohou, ale nemusejí nastat:

- Oči jsou otevřené nebo polootevřené, ale ve skutečnosti se nedívají. Jako by se dívaly do dálky, upřeně do jednoho místa.
- Chladnoucí ruce a nohy nebo naopak horečka.
- Ústa jsou otevřená.
- Spodní strana těla, nohy, kolena a ruce se tmavěji zbarvují.
- Puls slábne.
- Mění se frekvence a hloubka dechu.
- Zornice reagují stále méně na působení světla.
- Umírající se stává nezúčastněným a nereaguje už na své okolí.³

---

³<https://www.umirani.cz/book/export/html/10751>

1.2 Fáze umírání

Roku 1969 doktorka Elisabeth Kubler – Ross poprvé zveřejnila svůj model fází umírání (později uvedený i jako fáze smutku při jakékoliv velké ztrátě ale také např. při rozvodu, drogové závislosti) v knize *O smrti a umírání*. Tento model zhotovila po vyslyšení několika stovek umírajících. Sama uváděla, že tento model nemusí jít chronologicky a dokonce, že ne všechny fáze se mohou u umírajícího vyskytnout (například umírající překoná hněv, nebo během jedné fáze náhle zemře). Také náhle umírající – nehody apod. tyto fáze nejspíš nezažívá. Ale o tom se mi živí můžeme pouze dohadovat.

Fáze:

I. ŠOK, POPÍRÁNÍ, NEGACE – Popírání je dočasná ochrana. Pro dotyčného jde o šokovou situaci, se kterou se v daný moment nemůže smířit. Příklad: „Ne to se mi netýká, zaměnily výsledky“

II. AGRESE, HNĚV, VZPOURA: Nemocný se pořád nesmířil se situací, a proto se snaží na někoho hodit vinu. Příklad: „Proč zrovna já ??“ „Bůh je tak nemilosrdný... „

III. KOMPROMISY, SMLOUVÁNÍ: Tato fáze zahrnuje naději, že jedinec může oddálit smrt. Nemocný začíná hledat zázračné nebo alternativní léky, lékařské/léčitelské procedury. Příklad: „Ještě bych chtěl jít na promoci synu, kolik by stál nějaký podpultový lék?“

IV. DEPRESE: V této fázi umírající si začíná uvědomovat, že se blíží konec jeho života. Každý má právo na smutek, a proto není vhodné nemocného rozveselovat.

V. AKCEPTACE, SMÍŘENÍ: V této fázi se klient uvolní a smíří se smrtí. V této fázi se uvolní a může s rozumem spolupracovat na paliativní péči. Příklad: „Všichni tam dojdeme“⁴

---

⁴ KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících*. Přeložil Jiří KRÁLOVEC. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0911-9.; Tento model se v angličtině nazývá DABDA podle prvních písmen fází (Denial. Popírání; Anger-hněv, Bargaining-smlouvání; Depression – deprese; Acceptance-smíření)

1.3 Umírání a profesionalita

Každá zdravotní sestra či sociální pracovnice si ve škole či na kurzu prošli „výcvikem“ v komunikaci s umírajícími. V učebnicích ošetřovatelství či psychologie je několik zásad pro komunikaci jako je respekt k umírajícímu, tišit bolest či ponechání naděje. Mimo to by se zdravotník měl vyvarovat několika věcem: samotnému vyhýbání se umírajícími; absenci empatie; devalvačnímu chování; nesouladu verbální a neverbální komunikaci; beznaději.⁵

I přes to, že se učí, jak se má komunikovat s umírajícími. Ne vždy je to dodržováno, a ne vždy je sestřička připravena čelit takto silnému emocionálnímu zážitku. Proto si myslím, že už na zdravotnických školách či kurzech, by se mělo více věnovat komunikaci s umírajícím, aby se předcházelo nechtěnému ale i chtěnému devalvačnímu chování.

1.4 Umírající dítě

Ačkoliv je dnešní doba velmi vyspělá, pořád existují nemoci, na které podléhá mnoho dětí ročně. Jednou z častých příčin je rakovina, ale i různé tělesné či mentální vrozená postižení. Zde by vyvstávala otázka problematiky potratů, kterou ale teď probírat nebudu.

Zásadní v hrozbě smrti u dítěte je jeho věk. Lidské tělo se v první několika letech mění natolik rychle, že i pár měsíců může naprosto změnit průběh nemoci a šanci na léčbu. Věk má velký vliv na psychiku a vnímání. Malinké děti si myslí, že celý život ovlivňují

---

⁵ KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty - 4. ročník*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2014. Sestra. ISBN 978-80-247-5203-7. str.55-56:

- Respektovat právo umírajícího na pravdivé informace
- Informace o zdravotním stavu podává lékař
- Pacientovi ponechávat naději na zlepšení či pozastavení nemoci
- Neurčovat čas, který nemocnému zbývá do konce života
- Volit slova, tak aby neasociovali smrt
- Naslouchat rodině umírajícího
- Respektovat právo umírajícího nemít bolest. Umírající nebude trpět bolestí
- Používat neverbální komunikaci
- Umožnit umírajícímu hovořit o pocitech a potřebách
- Rozhovoru s umírajícím věnovat čas – i jeho rodině
- Komunikace s rodinou i po úmrtí. Přiznat čas na truchlení

rodičové. Dítě si může myslet, že za nemoc může rodič. Ale také na druhou stranu si dítě, které vidí plakat rodiče, může myslet, že za pláč rodičů mohou ony.

Vzhledem k tomu, že malé děti mluví velmi otevřeně, je to pro rodiče ale i pro personál náročné. Častým jevem u smrtelně nemocných dětí je zrychlené dozrání psychiky. Takové děti, již v útlém věku mluví jako dospělý člověk. Starší děti a adolescenti, se často uzavírají do sebe a vyjadřují lítost nad tím, že nestihnou první lásky či, že nebudou mít nikdy děti.

Ideální terapií je arteterapie, kde se děti „vykreslí“. Mnoho nevyřčených tužeb a problémů, potom sestra může analyzovat a podle toho dítěti pomoci.

2 Paliativní péče

Paliativní medicína je v poslední době „moderní“ téma, častěji o ní mluví, učí či píše. „Zdá se, že se jedná o nějaký nový, zatím nepříliš známý obor. Ve skutečnosti je však paliativní péče nejstarší formou medicíny vůbec.“⁶ Paliativní péče znamená aktivní a komplexní péči zaměřenou na zkvalitnění života umírajícího, který trpí nevléčitelnou chorobou v pokročilém stadiu či v terminálním stádiu. Nejdůležitější cílem tišení bolesti, protože každý má právo na bezbolestnou smrt. Také ale řeší další tělesná či duševní utrpení. Dalším důležitým cílem je ctít a zachovávat pacientovu důstojnost a poskytování duševní i duchovní podpory pacientovi i jeho blízkým v takových nelehkých chvílích. Potřeby pacientů se různí podle jejich základních onemocnění a v jakém stádiu se nachází. Tak jako každý obor i paliativní péče má své principy. Jako například neodvracení se od nemocných, zvládání bolesti, opora příbuzným. Mimo to existuje Charta práv umírajících, která je doporučením rady Evropy o "O ochraně lidských práv a důstojnosti nevléčitelně nemocných a umírajících."⁷

2.1 Tým

Nedílnou součástí oddělení paliativní péče je zdravotnicko-lékařský tým. Je to multidisciplinární tým, který zahrnuje lékaře různých oborů, zdravotní sestry, sociální pracovníky, psychologa, duchovní, dobrovolníky a přátele. Takový tým musí být absolutně sehraný a neměly by se vyskytovat konflikty a jiné třecí plochy, protože tento tým se stará o umírající, kteří jsou velmi citliví na špatnou atmosféru. Pokud vznikne konflikt mezi spolupracovníky, odráží se to na chování zdravotníků, a to může dost přispět ke zhoršení stavu pacienta. Mimo jiné je velmi důležitý kontakt týmu a rodiny pacienta. Nedílnou součástí je kolektivní či individuální duševní hygiena. Během své praxe jsem několikrát zavítala na oddělení paliativní péče, kde jsem se dozvěděla, že se několikrát do roka jezdí na chatu na víkend si užívat a stmelovat tým. Vedoucí mi vyprávěla, že každý pracovník má několikrát do roka sezení s místním

---

⁶ MARKOVÁ, Monika. *Sestra a pacient v paliativní péči*. Praha: Grada, 2010. Sestra. ISBN 978-80-247-3171-1, str. 13

⁷ <https://www.ikem.cz/cs/charta-prav-umirajicich/a-830/>

psychologem, aby se předešlo syndromu vyhoření⁸, který je u pomáhajících profesí velmi častý. Také jsem slyšela, že velká část zdravotníků, kteří zkusí pracovat na oddělení paliativní péče či hospice rychle místo opouští. Není se čemu divit, jedná se o nejsmutnější oddělení⁹ ze všech, a to ne každý zvládne. I to může být příčinou, že velká část týmu jsou řádové sestry vystudované jako lékaři či zdravotní sestry.

Náboženství a víra pomáhají ve vnímání a vstřebávání smrti. Ačkoliv i víra/ doktrína může mít svá úskalí, učí lidi o posmrtném životě. Víra v posmrtný život nám „zajišťuje pevnou půdu pod nohama“, tím, že víme, kam půjdeme po smrti. „*Obecně lze říci, že tomu, kdo vyznává Boha, jako milujícího Otce, který stvořil, který stvořil a řídí tento svět a běh dějin i mého konkrétního života, se ze života odchází jinak než tomu, který tuto víru nesdílí.*“¹⁰

2.2 Hospic

Není neobvyklé slyšet, že hospic je „dům smrti“. Není tomu tak člověk, který se dostane do hospice ví, že nebude trpět nesnesitelnou bolestí. Za všech možných okolností bude respektována klientova lidská důstojnost a v posledních chvílích života nebude osamocen. A to je velmi důležité. V hospici rozhodně nejde o „umělé“ prodlužování života, nýbrž o zkvalitnění právě posledních chvil.¹¹

Hospicová péče má tři základní formy a je organizována:

- V lůžkovém zařízení, tedy v hospici.
- Ve stacionáři, který je součástí hospice,

---

⁸ Burn-out syndrom – jde o stav psychického, fyzického a emocionálního vyčerpání. Vyčerpání je způsobeno dlouhodobým setrváváním v emocionálně těžkých situacích. Přichází v souvislosti s pracovní zátěží u jinak zdravých jedinců.

VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2170-5, str. 80

⁹ To, že je to jedno z nejsmutnějších oddělení se obecně říká a míní. Nicméně mnoho sester, pečovatelek ale i dobrovolníků, kteří na oddělení paliativní péče či v hospici pracují, vám řeknou, že je to naopak velmi klidné, a nakonec i veselé oddělení. Pravdou však zůstává, že tak jako tak na takové oddělení člověk musí mít „žaludek“

¹⁰ MARKOVÁ, Monika. *Sestra a pacient v paliativní péči*. Praha: Grada, 2010. Sestra. ISBN 978-80-247-3171-1, str.17-18

¹¹ VORLÍČEK, Jiří, Zdeněk ADAM a Yvona POSPÍŠILOVÁ. *Paliativní medicína*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0279-7, s. 511

- V domácím prostředí umírajícího, kde pečující rodině pomáhají kvalifikovaní pracovníci.¹²

První moderní hospic založila doktorka Cecilly Saudersová na koci 60. let a založila jej v Londýně. Tato myšlenky obletěla svět, a i v České republice vzniklo okolo 25 hospiců. Začátkem hospiců v České republice je rok 1993, kdy doktorka Marie Svatošová založila občanské hnutí pro podporu domácí péče a hospicové hnutí s názvem Ecce homo. Tato velká žena dodnes vůdčí osobností právě v hospicovém hnutí. Hospic Anežky České byl vybudován v Červeném Kostelci a k vybudování došlo díky spolupráci s Diecézní charitou v Hradci Králové. Slavností otevření proběhlo na konci roku 1995. Další hospic byl vybudován roku 1998 v Praze a od té doby se základy nové a nové.

Ráda bych zmínila i dětské hospice. Bohužel dětský hospiců v ČR není mnoho. Jmenovitě Nadační fond Klíček (od roku 2004) a Mobilní hospic Ondrášek (2011). Momentálně (2020) je připravovaný lůžkový hospic Dům pro Julii, na který jsem také přispěla.

2.3 Homecare

V posledních letech se lidé vrací k domácímu modelu umírání. Avšak pro rodiny umírajících je někdy složité nebo nemožné pečovat o svého příbuzného sám. Slovo homecare je z anglického **home**- domov, a **care** – péče – tedy domácí péče.

„První návrh strategie domácí péče vypracoval a uvedl do praxe Angličan William Rathbone v roce 1859. Kvalifikované zdravotní sestry docházely do domovů nemocných a chudých lidí. O dvacet let později vznikla na americké půdě první organizace, která zprostředkovávala podobnou pečovatelskou službu. V roce 1885 byla založena v Buffalo první dobrovolná domácí agentura, která realizovala domácí péči s laickými ošetřovateli.“¹³

Po roce 1989 byl zrušen „institut“, který zajišťoval v obcích péči o staré a nemocné lidi. Skládal se z geriatrických sester. Ten byl v ČR nahrazen agenturami homecare. V České republice funguje veliké množství takových služeb. Velká spousta těchto

---

¹² HAŠKOVCOVÁ, Helena. Thanatologie: nauka o umírání a smrti. Praha: Galén, c2000. ISBN 80-7262-034-7, s. 42

¹³ HAŠKOVCOVÁ, Helena. Thanatologie: nauka o umírání a smrti. Praha: Galén, c2000. ISBN 80-7262-034-7, s. 54.

služeb jsou soukromé firmy. Avšak velká města jako je Praha či Pardubice mají obdobnou sociální a zdravotnickou službu hrazenou státem, městem či pojišťovnou. Problémem těchto služeb je, že velká spousta pečovatelek, jsou lidé, kteří si udělali pouze rekvalifikační kurzy, takže odbornější zásahy a procedury nemohou provádět a klient je stejně odkázán dojíždět ke svému lékaři či do nemocnice apod.

3 Smrt

Smrt je sice smutný ale neodlučitelný fakt života. Z lékařského či biologického hlediska je smrt zástava vitálních funkcí. Věda interdisciplinární úrovně, zabývající se otázkami délky života i problematikou smrti z fyziologického a patologického hlediska, se nazývá thanatologie. Na problematiku umírání a smrti se pohlíží z několika pohledů: filozofického, psychologického, sociálního, medicínského a etického. Termín thanatologie je odvozen od řeckého bezcitného boha smrti Thanata, který měl údajně železné srdce a černá mrazivá křídla. Tento bůh budil obavy nejen u smrtelníků, nás lidí, ale i nesmrtelných bohů. Nicméně den smrti byl předurčen osudem a Thanatos měl pouze výkonnou moc.¹⁴

3.1 Biologická smrt

Jak už jsem výše napsala z biologického hlediska je smrt zástavou životních funkcí. Samotná smrt může být způsobena různými příčinami.¹⁵ Se smrtí jsou spojeny některé změny na těle. Takové změny jsou dvojího typu –nejisté a jisté známky smrti. Nejisté známky smrti¹⁶ jsou takové, které jsou do určité míry obnovitelné anebo se někdy vyskytují za určitých podmínek i u zdravého člověka (bledost). Na rozdíl od jistých známek smrti, které jsou jednoznačně signalizující smrt. Jisté známky¹⁷ jsou „dvojího“

---

¹⁴VEVERKOVÁ, Eva, Eva KOZÁKOVÁ, Jan MATEK, Veronika ZACHOVÁ a Pavel SVOBODA. *Ošetrovatelské postupy pro zdravotnické záchranáře II*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-2099-4. s.128

¹⁵ Podlehnutí nemoci; smrt stářím či sešlostí; smrt vlastní vinou (sebevražda, sebezabití, eutanazie); smrt z důsledku podmínek neslučitelných se životem (hladem, žízní, podchlazením, udušením, utopením, uhořením, smrtelný úraz); smrt způsobená jiným člověkem (zabití, vražda, poprava).

¹⁶ Bledost (palor mortis)
Chlad (algor mortis)
neprůkaznost pulsové aktivity
neslyšitelná srdeční činnost
neslyšitelné dýchání
svalová slabost
areflexie
Tonelliho příznak (za 1-2 hodiny po smrti opět vymizí)

¹⁷ posmrtné skvrny (livores mortis)
posmrtná ztuhlost (rigor mortis)
hnilobné změny
Výsledky diagnostických vyšetření:
izoelektrická linie na EKG – asystolie
průkaz mozkové smrti radionuklidovými metodami – absence akumulace radiofarmaka v mozku
angiografický – neplní se mozkové cévy nad C1
EEG průkaz mozkové smrti

typu – jedny jsou znatelné až několik hodin po smrti a další jsou výsledky diagnostických vyšetření.

3.2 Zadržaná smrt

V dnešní technicky vyspělé době věříme, že smrt se dá oddalovat donekonečna. Lidé jsou na konci života připojeni na umělou plicní ventilaci, hadičky, které zajišťují výživu, kanylu s minerály a vodou, na hadičku, na dialýzu atd atd ... Lidé dříve nevěděli, jestli se dožijí zítřka a my dnes plánujeme na desítky let dopředu. „*Oddalovat smrt je ušlechtilý a vysoce hodnotný čin. Nebrat na vědom konečnost lidského osudu je projevem lidské i profesionální neodpovědnosti, která se vymstí, a to nejméně dvakrát*“¹⁸ Moderní medicína dává naději, těm, kteří by před pár lety nepřežili. Lidé se spoléhají na lékaře a sestry, že každý život zachrání a smrt je potom brána jako selhání. Rodiny zemřelých nedokáží pochopit, že ne každého lze zachránit a vztek či depresi přenáší na personál¹⁹. Proto je velmi důležitý rozvoj paliativní medicíny a její rozšíření do široké veřejnosti.

3.3 Smrt v judaismu

Život je cennější než cokoli jiného. Ačkoliv má judaismu mnoho příkázání, pokud jde o zdraví nebo záchranu života je téměř vyžadováno je porušit. Například v období půstů pracující žena se nemusí postit. Potraty jsou dovoleny,²⁰ pokud je ohrožen život rodičky. Avšak eutanázie, asistovaná sebevražda, sebevražda je zcela zakázána.

Umírající Žid se připravuje v modlitbách na konec. Umírající by se měl usmířit s lidmi i s Bohem. Poté žehná svým potomkům. Časté je, že na konci života Žid s ostatními vyznává Šema Jisrael. Po smrti se zavřou oči i ústa. Poté se přikryje bílou látkou, které se dotknou všichni příbuzní včetně dětí. Děti tedy nejsou vyloučeny z takových

---

¹⁸ HAŠKOVCOVÁ, Helena. Thanatologie: nauka o umírání a smrti. Praha: Galén, c2000. ISBN 80-7262-034-7, s. 32

¹⁸ V tomto ohledu bych opět zmínila fáze umírání od E. K.-Ross, která tento model později upravila i na fáze, při složitých životních situacích. Což může být pro personál ještě složitější, protože se ně „nakládá“ dvakrát, což znova vede ke zvýšení syndromu vyhoření.

²⁰<http://www.jewfaq.org/death.htm>

²¹https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/21690/DPTX_2008_2_11270_RZSZET09_58171_0_94675.pdf?sequence=1&isAllo wed=y

událostí. ²¹V judaismu existuje „pohřební spolek“ s názvem Chevra Kadiša (posvátné bratrstvo). Jsou v něm muži i ženy a připravují tělo na pohřeb.

3.4 Smrt v křesťanství

Obdobně jako v judaismu je život cennější než vše. Smrt není koncem života. Je to vstup do věčného života. Do království nebeského. Proto je pro umírajícího křesťana důležité zemřít čistý bez hříchu. Proto existuje svátost posledního pomazání, které promíjí hříchy. Časté je, že věřící křesťan požádá kněze o svátost smíření, tj. zpověď.

Věřící křesťané zásadně odmítají eutanazii i potraty. Narození i smrt patří se vším všudy k životu. Nikdo nemá právo ublížit druhému člověku. „*Miluj bližního svého*“.

21

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/21690/DPTX_2008_2_11270_RZSZE_T09_58171_0_94675.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4 Umírání a smrt v historii

Už v pravěku lidé začali své mrtvé pohřbívat. Dle archeologie se v mezolitu a neolitu začala rozvíjet úcta k mrtvým. Začalo se pohřbívat a dělat pohřby.

Starověké kultury měli postoj ke smrti předurčen na základě vztahu v bohy. Starověké civilizace měli precizní pohřební rituály. Například Egypťané věřili v posmrtný život. Mrtvé tělo balzamovali a mumifikovali což je dlouhý proces. Do hrobu dávali osobní věci, věci k boji a obživě. Řekové pohlíželi na smrt jako na něco neoddelitelné od života. Důležitý byl pohřeb. Avšak pro Řeky nebyla smrt něco definitivně končícího od pozemského života. Zesnulý se mohl za určitých okolností vrátit. Filozofové nahlíželi na smrt jako na něco neopakovatelného, proto nabádali k využívání veškerého volného času. V různých dobách se pohřební ritus měnil.

Pro křesťany ve středověku je smrt vyvrcholením života možnost setkat se s B-hem. Strach měli z náhlé smrti, kdy se jedinec nemohl vyzpovídat a rozloučit. Ve středověku začal rozvoj nemocnic a špitálů. Péče o nemocné staré byla čerpána od starých Řeků. Nejvíce se o umírající staraly řádové sestry ve špitálech při kláštorech, přičemž je důležité zmínit svatou Anežku Českou, která založila špitál na základě řehole sv. Augusta.

Nicméně to, že lidský život je konečný si lidé uvědomovali snad vždy. Z důvodu nedostatku technické vyspělosti a nedostatku léků se lidé dožívali poměrně nízkého věku. Byla vysoká úmrtnost kojenců a obecně malých dětí. Lidé proto měli spoustu dětí. Byli časté války a bitvy, kde docházelo k vážným zraněním do, kterých se dostávala infekce, kterou nedokázali účinně léčit. Smrt byla brána jako „*předěl mezi těžkým pozemským životem a rajským životem věčným.*“²²

V 19. století se snížila úmrtnost a zvýšil průměrný věk, a to díky novým poznatkům v medicíně. Zlepšení hygieny a důraz na kojení. Lidé se více zaměřovali na smrt někoho blízkého. Umírání bylo v rodině, takže již malé děti byli přítomny smrti a starali se o umírajícího. Během 20. století se výrazně snížila mortalita díky lékařské osvětě a sociální situaci, avšak v 2. polovině se zvýšilo riziko úmrtí na civilizační

---

²² HAŠKOVCOVÁ, Helena. Thanatologie: nauka o umírání a smrti. Praha: Galén, c2000. ISBN 80-7262-034-7, s.23

choroby. Okolo 50. let se přestal s příchodem rock 'n'rollu a volnomyšlenkářství přestal tabuizovat sex, avšak smrt se přesunula do nemocnic a tím se i tabuizovala. Takový model trvá dodnes a laici neví, jak komunikovat s umírajícím. U zdravotnického personálu začala převládat profesionalita, ale začala ustupovat lidskost. Nicméně je určitý postup k obnovení detabuizace smrti, přičemž bych zmínila právě doktorku Haškovcovou či doktorku Svatošovou.

5 Praktická část

Vždy je těžké začít hovořit o tématech jako je smrt a umírání. Samozřejmě i respondentky měly s tím někdy problém.²³ A ještě těžší je ptát se na takové otázky a být objektivní. Jak už jsem psala, jako praktická sestra má zkušenost s umíráním a se smrtí. Také jsem nejprve pracovala v nemocnici a poté jsem přešla do domácí péče. Proto mohu poměřovat. Tak jako pro mě je to těžké i respondenti se někdy zdráhali hovořit o tak „tajemném a zakázaném tématu“. Spoustu věcí, které jsme si řekli před i po jsem nemohla nijak zasadit do kontextu rozhovorů. Většinou šlo o „vyvolávání duchů“ a jiných entit. A spoustu tajemných historek z podsvětí nemoc, o kterých z principu mluvit nelze.

Téměř všechny rozhovory byly vedeny v domácím prostředí, anebo v restauračním zařízení. Původně jsem chtěla některé rozhovory uskutečnit na odděleních, ale bohužel se mi dostalo negativní odezvy, především z důvodu mlčenlivosti, která se podepisuje.

Ačkoli jsem měla více rozhovorů nakonec jsem jich vybrala 15 nejzajímavějších a nejvhodnějších. Některé jsem zamítla, protože respondentka nebyla zdravotník ale sociální pracovnice, což jsem nakonec zjistila, že není vhodné do mého výzkumu. Některé rozhovory, které jsem, pořídila nebyly vedeny úplně správně. Nebo jsem zjistila, že obsah rozhovorů mi neříkal téměř nic, co bych potřebovala. Přesto jsem se rozhodla, že ačkoliv tyto rozhovory nebudu přikládat do práce, některé odpovědi či názory jsou důležité či se mi hodí do kontextu, a proto se někde mohou objevit.

Z 15 vybraných respondentů mi vznikly tři skupiny. První skupina byli věřící křesťanky²⁴, ateistky a „poloateistky“.

5.1 Ateismus

Teď bych ráda vysvětlila, proč mám ateistky v uvozovkách. Slovo ateismus vychází z řeckého **a** což je záporná předpona a ze slova **theos** což je bůh – což by znamenalo bezbožnost. Význam slova je ale členitý, protože ve svém pravém slova smyslu je to život bez víry v Boha či různé bohy. Ale také by se to mohlo vztahovat na jakékoliv

---

²³ Někdy stačilo zaplatit pivo nebo víno a respondentky byly sdílnější.

²⁴ Původně jsem se chtěla věnovat i judaismu, avšak z několika důvodů jsem nakonec musela přistoupit k „vystříhnutí“ tohoto tématu.

„spirituální“ a nadpozemské bytosti nebo transcendentno obecně. Také se může jednat o absolutní popření boha.

V knize *Příliš slábi ve víře* prof. Zdeněk R. Nešpor píše, že ačkoliv je český národ považován za neateističtější v Evropě, není tomu tak úplně pravda. Veliká část českých nevěřících nejsou úplnými ateisty ale ani víra jako taková není toliko silná. No, nicméně obě strany si navzájem o sobě myslí opak a jsou ochotni se za to bít. Každopádně většina české společnosti je spíše „proticírkevní ze zvyku“ než z ateistického přesvědčení. Dále se v knize zmiňuje o to, že velká část společnosti věří různé jiné bytosti a entity.²⁵ Tomáš Halík popisuje v knize *Svět bez Boha* několik druhů ateismu. Prvním, který popisuje, je ateismus pochybnosti – za tím stojí určité životní zkušenosti, díky, kterým člověk ztratil víru. Druhým druhem je ateismus vznikající kvůli lidskému utrpení, k tomu Halík připojil příběh silně věřící ženy, které náhle zemřel manžel, a proto přestala věřit. S takovým druhem ateismu jsem v rozhovorech také setkala, kdy věřící respondentka přestala věřit v Boha, poté co zemřel její 22letý syn. Příčinou dalšího druhu jsou argumenty. Rodiče jsou bezmocní vůči argumentům svých dospívajících dětí, které jasně říkají, že bůh je jen iluze či naivní představa.²⁶

V rozhovorech jsem se ptala na víru v boha, na křesťanství či judaismus. Sedm respondentek mi odpovědělo, že jsou věřící křesťanky. Avšak 3 ze 7 odpověděli, že se buď hledají nebo neví přesně jestli věří v Boha nebo ne. To, co mě udivilo bylo to, že ačkoliv minulý režim nedovoloval náboženství, dost respondentů je pokřtěných.

6 respondentů odpovědělo, že jsou ateisty anebo, že nevěří. Nicméně vždy odpovídali, že věří v duši, duchy. Některé praktikují reiky²⁷ či věří v energii světa. Častým jevem nejen ve vybraných rozhovorech je určitá víra v „NĚCO“. Takové „NĚCO“ je velmi podobné Bohu, avšak z proticírkevního postoje říkají, že nevěří v Boha ale v „NĚCO“. Paradoxem je, že některé takové „ateisty“ se za mrtvého pomodlí. Myslím si, že pojem ateismu je chápán tak, že nevěří v Boha a nechodí do kostela. S podobným

---

²⁵NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9.

²⁶ HALÍK, Tomáš a Anselm GRÜN. *Svět bez Boha: ateismus jako druh náboženské zkušenosti*. Přeložil Lukáš MOTYČKA. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-524-6.

²⁷ Formy alternativní medicíny. Předpokládá existenci vitální energie. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Reiki>

problémem jsem se setkala u některých, křesťanek. Ony sami sebe by nejspíš definovaly jako ateistky, protože nechodí do kostela, ale přitom věří v Boha. To, že nechodí do kostela, neznamená, že nevěří. Takový názor je z mého pohledu na jednu stranu způsoben minulým režimem, který zakazoval křesťanství a víru a na druhou neznalostí pojmu ateismus.

Pouze 2 respondenti mi negovali veškerou víru v Boha či bohy či duši, ale také jsem se ptala na skřítky, víly a další postavy. Dokonce mi přišlo, že tito dva respondenti začali být skoro až agresivní, když jsem se ptala na takové věci. Používali najednou hrubější až vulgární výrazy. Nevím, jestli je mluvit o těchto věcech vyloženě „otravovalo“ nebo to mělo jiný základ. Protože z psychologie vím, že člověk, který v takových případech jedná agresivně může ve své hlavě bojovat a být v rozporu sám se sebou, a proto jedná agresivně.

5.2 Pojetí duše

To, co je to duše je složitá otázka. To, co my, zde v ČR nazýváme duší, může být jinde nazýváno a chápáno jinak. Každopádně u nás je většinou duše vnímaná jako součást našeho těla a života. A pokud duše odejde z těla, člověk opustí tento svět, zemře.

5.2.1 Duše v křesťanství

V křesťanství je to složitější, protože se v Bibli dává dohromady původní starozákonní tradice a tradice řecká.

5.2.2 Starý zákon

Starý zákon nezná duši jako něco odděleného od těla. Existuje výraz, což znamená dech či oživující princip. Člověk je celek. Neexistuje, že by člověk měl duši. Člověk je tou duší. Být duší znamená být dýchajícím živým tvorem. Další výraz básár znamená jak tělo, tak celé lidstvo. A posledním výrazem je leb, což znamená srdce. Leb je nejniternější nitro člověka. A v takovém nitru se rodí všechny rozhodnutí ať už dobré tak ty špatné. A člověk se před Bohem rozhoduje sám.

5.2.3 Nový zákon

V novém zákoně existuje výraz psýché, to je totéž, co život. Ten, kdo v následuje Ježíše a ztratí svůj život si ho vlastně zachrání. Ten, kdo si ho chce zachránit a „obejít“ tím Boha svůj život ztratí. Ale nejde jen o spásu duše, ale o spásu celého těla. Duše tedy znamená celý lidský život.

5.2.4 Pozdější vývoj duše

V době mezi Starým a Novým zákonem, se duše začala interpretovat platónsky: duše je boží dech a je proti pólem pomíjivého těla. Nicméně přišla proti dualistická kritika, která zdůrazňovala tělesno-duševní jednotu těla. Augustin píše, že duše je tím, co činí člověka člověkem. Duše stojí před Bohem a umožňuje tělu vztah s Bohem. Tělo svádí k hříchu a je smrtelné oproti nesmrtelné duši. Tomáš Akvinský potlačil dualismu, díky Aristoteléské filosofii. Přesto, že duši definoval jako formu těla, dal jí i určitou samostatnost. Duše po smrti je v nepřírozeném stavu, protože bez těla nemůže plně fungovat, ale smrt jí nezničí. V době reformace Martin Luther je duše synonymem starozákonního slova leb. Luther zdůrazňoval závislost duše na Bohu. Ve 20.století s rozvojem přírodních věd se pojem duši vytratil. Ale zato rozvoj psychologie a psychiatrie vymyslel jiné pojmy, ale stejně popisuje duševní stavy a jevy. Myslím, že v dnešní době, v sekularizované společnosti, je duše zcela oddělená od těla a může tedy existovat samostatně.

5.2.5 Pojetí duše ve zdravotnictví

Všichni respondenti bez rozdílu jestli „poloateistky“ nebo věřící křesťanky hovořili o víře v duši.²⁸ S podivením se mi ukázalo, že popis duše je u obou skupin téměř identický. Obě skupiny popisují jakousi nesmrtelnost duše. Křesťanky spíše popisují návrat k Bohu, a také to, že duše, a tedy i život se vším všudy je dar od Boha. Oproti tomu „polo ateistky“ většinou hovořili o určitém koloběhu duší. S koloběhem duší se to má tak, že někdo věří v „karmu“, pokud je člověk v tomto životě špatný dalším bude slimák a pokud je hodný bude třeba „vyšší level člověka“. Někdo spíše hovoří o mnoha a mnoha života, díky, kterým se duše vyvíjí. A poté co duše bude naprosto dokonalá asi zmizí, vypaří se. Odkud se ale bere duše či kam pak zmizí nikdo neví, nikdo v tom nemá jasno. Vtipný byl komentář, že pokud by duše zmizela popíralo by to zákony fyziky o zachování energie.

Duše je tedy něco téměř nesmrtelného, ať už putuje dál do jiného těla či se navrátí k Bohu. Každopádně duše může „žít“ bez těla. Ale tělo bez duše ne. Několikrát se mi opakovalo, že tím, že duše odejde z těla dojde ke smrti. A to je velmi podobné závěrům Tomáše Akvinského. Ten píše o tom, že lidská duše není pomíjivá, ale zároveň není úplně nesmrtelná. Tělo není jen nástrojem duše a duše bez těla se nemůže

---

²⁸ Pouze 2 respondenti negovali víru v duši.

seberealizovat. Ačkoliv zdůrazňuje jednotu těla, po smrti je duše odňata a může relativně samostatně existovat.²⁹ Víra v duši u zdravotnického personálu je pochopitelná, protože ten, kdo viděl „vyhaslé tělo“ pochopí,

„...poté mi řekl, že jsem anděl. Tak jsem mu odpověděla, že ne, že jsem sestřička. A on odpověděl, že ne, že jsem anděl, co ho doprovodil k nebeské bráně. Pak už jsem cítila, jak mu padá ruka, ještě jsem mu ji zachytila a viděla jsem, jak mu vyhasly oči. Jak odešla duše ...“³⁰

5.3 Vnímání smrti

Jak už jsem na začátku psala smrt je smutný ale neodlučitelný fakt života.

5.3.1 První setkání

Velká část respondentů uvádí, že první osobní ale i profesní setkání byla šoková situace. Respondentky například nemohli pochopit, že je pacient/klient mrtev. Mysleli si, že pořád žije a dýchá, že jenom spí nebo nedokázali pochopit a pojmout co je to ta smrt. Uváděli, že báli toho prvního setkání. Pro někoho to bylo divné či cítili podivné prázdno. První setkání bylo téměř vždy špatné.

Avšak postupem času si personál začíná „zvykat“ Pro laika to může znít povrchně ale pro ošetřovatelky ne. Umírající klient, v posledních chvílích života, má spoustu potřeb, které je někdy až nadlidské splnit. Velká část umírajících umírá v bolestech a trpí. To, jak trpí musí snášet i jeho rodina a většinu tohoto utrpení jak umírající, tak jeho rodina, předávají na personál, aby to „vyřešil“. Proto, je spousta ošetřovatelek a sestřiček rádo za smrt. Personál je rád, že člověk už netrpí, nemá bolesti. Odpovídající se často zmiňují, že museli smrt začít brát tak, že už byl čas. Smrt by se neměla zdržovat.

5.3.2 Obecné vnímání smrti

Smrt je brána tak jak jsem již několikrát napsala. Je to sice smutné ale neodlučitelné. K některým klientům si jako sestry a pečovatelky vytvoříme osobnější vztah a poté nám slzička ukápne. Jindy jen postojíme a zamyslíme se nad tím, jaký ten člověk byl, jak žil. Smrt se bere tak, že patří k životu, ale je to individuální.

„Víš, pokud zemře někdo starý jako jsem teď já je to vysvobození od Boha. Starý člověk už vyčerpá síly na různé věci, výchovu, na radosti. Starý člověk už má dostatek

---

²⁹ <http://www2.tf.jcu.cz/~machula/tomismus/qda14.htm>

³⁰ Rozhovor, který jsem nakonec vypustila nicméně mi přišlo, že se to hodí v tomto kontextu.

zkušeností, aby mohl jít do nebe. To, co mě rozrušovalo byla smrt dětiček. Ano, jistě to je také osud ale není to fér. Vždycky jsem si říkala, jak může být, tak Bůh krutý, že nechá zemřít takový malý živůtek. ³¹

Smrt je pro starého člověka vysvobození. Sestřičky a pečovatelky jsou s tím většinou smířené. I když je sestra smířená se smrtí a je na ní zvyklá neznamena to, že se nebude chovat srdečně. Většina těchto sester šla na tokové oddělení, aby pomáhala „hezky“ odejít. Jiné to je, pokud zemře malé dítě, anebo pokud se zabije nešťastnou náhodou mladý člověk např. v autě.

5.4 Zvyklosti

Velký rozdíl je mezi zvyklostmi na oddělení. Na počátku mé práce jsem si myslela, že bude více rozličných zvyků, které se odehrávají v nemocnici. Později díky rozhovorům mi došlo, že vzhledem k náročnosti péče o mrtvé tělo a následující zajištění chodu oddělení není toto možné. Za další mi jedna respondentka připomněla, že každý rok se prochází BOZP, které jasně zakazuje např. zapalování svící.

5.4.1 Zvyklosti na oddělení/ v instituci

Úplně všichni odpovídající mi odpovídali, že poté co někdo zemře otevírají okno. Téměř všichni zmiňovali, že otevírají okno, aby duše mohla ven. Na tomto fenoménu je nejzajímavější to, že oba dva ateisté, kteří negovali vše včetně víry v lidskou duši otevírají okno.

„Jako otvíráám okno. Jako není to striktní, někdy ho nevotevřu ale holky, že prej to mám dělat. Tak to dělám – někdy – aby jako chápeš, se nic neřeklo. ³²

„Hele kouřím tak bych si zapálila, ale nic. Možná bych otevřela okno, prostě, že se to dělá. To mi říkali jak kolegyně, tak v kurzu, že se to dělá. ³³

Všech 15 respondentů mi odpovědělo stejně, že se otevírá okno. Což mi v podstatě potvrzuje, že v naší společnosti existuje něco jako „univerzální“ zvyk či rituál, který je vykonáván nehledě na místo či roli.

Na některých místech, jako například dětský hospic jsou i jiné zvyklosti. Ve zmíněném hospici se zapaluje „centrální“ svíčka každý večer a myslí se v tichosti na určité lidi –

---

³¹ Rozhovor č. 6

³² Rozhovor č.5

³³ Rozhovor č. 13

děti. Jinde se pokoj „vysvítí“, což pokud jsem správně pochopila je jakási aromalampa, nejspíš s kadidlem.

Zajímavostí je to, že na některých odděleních se vyvolávají duchové zemřelých pacientů/ klientů.

„Když jsem poprvé vyvolávala ducha nevěřila jsem tomu. Poté co jsme začali vyvolávat ozvalo se bouchnutí okna a v pokoji, kde ležel pan xxx se otevřelo okno, kolegyně mě nenechaly jít se podívat, protože bychom přerušili kruh. Měly jsme tabulku z písmen – quija³⁴. Nevím, jestli s ní někdo hýbal nebo to byl fakt pana xxx ale odpovídal na otázky“.³⁵

Podle výzkumu Pew Reseacher Center z roku 2017 v ČR věří až 44 % lidí v duši³⁶. Což je celkem vysoký počet lidí, a to mi částečně vysvětluje pokusy o „vyvolávání duchů“ a víru zdravotníků, že duše zůstávají např. v domově důchodců.

Ž: Nu, tak například, měli jsme tam jednoho dědečka, který každý večer chodil a otevíral všude okna. Pořád, každý den. Potom, když umřel, tak večer jsme zase slyšely kroky a všude se postupně otevíraly okna. Tak jsme šly jako vždycky a zavřeli jsme je. Jenže potom, když jsme všechny seděli na sesterně a povídaly si o tom, že je bláznivý, že pořád otevírá okna, si jedna kolegyně uvědomila, že pán včera zemřel.

Také nám jedna kolegyně kdysi vyprávěla (po vyvolávání duchů). Ona tam už dělá 30 let. Že šla na záchod, no a potom chtěla spláchnout, ale viděla, že se tlačítko na splachování samo zmáčklo a spláchno se. XXX řekla jen, že děkuje a šla. Říkala, že už je na to zvyklá po těch letech.³⁷

5.4.2 Osobní zvyklosti a vyrovnávání se

V oblasti osobních zvyklostí a vyrovnávání se se smrtí je to už rozmanitější.

V otázkách ohledně osobních zvyklostí je už znatelné rozdíly mezi skupinami.

---

³⁴ Spiritualistická tabulka s písmeny abecedy, a nápisy Ano, Ne, Nevím. Slouží ke spiritualistickým seancím, k vyvolávání duchů a entit z jiného světa.

³⁵ Historka mojí kamarádky

³⁶<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/06/19/unlike-their-central-and-eastern-european-neighbors-most-czechs-dont-believe-in-god/>

³⁷ Rozhovor č. 11

Z rozhovorů je znatelné, že respondentky křesťanského vyznání jsou více srovnané se smrtí. Více na zemřelé vzpomínají či si přiznávají čas na truchlení. Zajímavý byl názor byl: „*Tak to nic takového nemám. Kdybych dělala takové věci nemohla bych dělat svou práci. Člověk musí brát smrt jako součást života.*“³⁸

Oproti tomu „poloateistky“, které kouří si musejí dát cigaretu. Z některých rozhovorů vyplývá, že si některé dávají či dávali panáka alkoholu. Jiní si dávají čaj a horkou sprchu. Dvě pracují s energiemi a tím se vyrovnávají se smrtí.

5.5 Strach ze smrti

Každý člověk si sám musí určit, jestli se bojí či nebojí smrti. Setra či pečovatelka musí být smířená se smrtí, protože jinak nemůže pacientovi poskytnout pomoc. Myšlenky na smrt v člověku evokují myšlenky o smyslu života. A pokud člověk nechce „padnout do existenciální deprese“ musí člověk racionálně a logicky dojít, že smrt a utrpení jsou neodmyslitelnou součástí života a světa.³⁹

Myslím si, že otázka na strach ze smrti byla opravdu důležitá. Ptala jsem se, jestli se bojí sami smrti, ale také jsem se ptala, co si myslí, že určuje strach ze smrti obecně či u pacientů/klientů.

Většina respondentů mi odpovědělo, že se buď smrti nebojí nebo se jí dříve báli ale postupem času a „zrání“ se smrti přestali bát. Nicméně několik odpovědělo, že zatím nad otázkou vlastní smrti a strachu ze smrti nepřemýšlelo. To si myslím, je dáno mladším věkem respondentů. Některé respondentky odpověděly, že se bojí bolesti.

To, co určuje strach ze smrti ve společnosti je, podle respondentů, rozličné. Někteří odpovídali, že si myslí, že se lidé bolí bolesti. Další častou odpovědí je nevědomost, co bude dál. Nikdo neví, co bude po smrti. Nikdo neví, jestli dojde do nebe, pekla, jestli existuje reinkarnace či převtělování.

A právě v takové vědomosti nevědomosti si myslím, že skrývá obecně pohled na smrt. Lidé, kteří věří v Boha, mají jasno. Jejich víra a doktrína, Bible jim určuje, co bude po smrti. Vědí na 100 %, že po smrti budou spaseni a jejich duše půjde do nebe, k Bohu. Podobnou jistotu mají ateisté, což dokazují odpovědi dvou respondentů. Smrti se

---

³⁸ Rozhovor č. 11

³⁹ MUNZAROVÁ, Marta. *Eutanazie, nebo, paliativní péče?*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1025-0, s. 103

nebojí. Vědí, že jejich tělo půjde po smrti do rakve a do země, nebo budou spáleni a tím to vše končí. Nic není potom a nic nebylo předtím. Vše berou pouze racionálně a biologicky. V tomto smyslu to mají nejhorší ti, kteří stojí na pomezí víry a nevíry. Stojí v nevědomosti a nevědí co bude dál. Nevědí, a proto se častěji bojí bolesti i smrti jako takové.

Velký rozdíl ve vnímání a pojetí/ uchopení smrti je u mladých nebo starších zdravotníků. Co se týká respondentů nejmladšímu bylo 18 let a nejstarší cca 75 let. Starší respondenti jsou více smíření se smrtí. Jedna respondentka mi řekla, že pokud bude cítit, že se blíží, to, že by byla nepohyblivá apod. spáchá sebevraždu. Z výrazu tváře bylo zřejmé, že to myslí smrtelně vážně.

Moje práce mě zavedla ošetřovat bývalou zdravotní sestru. Rozhovor s ní byl velmi těžký, protože sama byla už umírající. Nicméně její přístup k životu a k tomu, že něco předává mladší generaci byl úžasný. Každý den ošetřování mi předávala různé zážitky z jejího mládí. Například když během jednoho dne očkovala 600 dětí, proti tuberkulóze. Tato zkušenost byla pro mě velmi důležitá. Zažila jsem si s ní všechny fáze umírání ale zároveň její nadhled jakožto bývalé zdravotní sestry. Každou fázi sama na sobě analyzovala a snažila se jí co nejdříve překonat až došla ke smíření. A v této fázi mi řekla, že život je krásný a musíme si ho užívat. A já jako zdravotní sestra se musím na ní jako na umírající koukat jako na krásnou ženu co má něco za sebou. Pochopila jsem, že smíření a fáze, které popsala Kubler-Ross nemusí být jen okolo negativních věcí, ale dá se s nimi pochopit proč je zdravotnictví posláním a nejen zaměstnáním. Bohužel můj rozhovor s ní je poslední, co mohla předat. A já měla tu čest být u její smrtelné postele.

5.6 Rozdíl instituce a „terénu“

Ve vybraných rozhovorech mám pouze 3 respondentky, které pracují či pracovali v terénní péči. Nicméně jsem dříve hovořila s více lidmi, kteří pracují v terénní péči. Zdravotníci, kteří pracují v terénu jsou jako samostatné jednotky. Veškerá péče o klienta je pouze na nich. Někdy jsou u klienta i celé dny. S klientem snáze navazují osobnější kontakt, protože ony se přizpůsobují životu klienta, a ne klient pečovatelce, jak tomu je v nemocnicích. Smrt je v tomto ohledu brána více subjektivně a pocitově než profesionálně. Ačkoliv v domácí péči odpadá péče o mrtvé tělo, jsou to ony, kdo často ráno nalézá mrtvého. Jsou to ony, které musí volat sanitku či koronera a musí čekat u mrtvého těla. Někdy se stává, že se koronerovi něco nezdá a může zavolat policii a pro pečovatelku v už tak stresové situaci ještě vyslychá policie – co, kde jak a proč. Výhodou u terénních pečovatelek je zvýšená pozornost o jejich duševní hygienu. Pokaždé, kdy někomu zemře klient, je poskytnut psycholog či psychoterapeut. Někdy i osobní volno na vyrovnání se se stresovou situací. Možná je to dáno i tím, že jde často o soukromé firmy. Problém ale nastává v tom, že většina zdravotníků tuto pomoc omítá. A to, jak se kumuluje stres z práce o samotě a neustálého stresu je velké riziko vyhoření. V institucích je sice dost práce a stojí za vámi velký tým, který vás podrží, což může být pro někoho lepší než rozhovor s psychologem. Ale vzhledem k různým faktorům v nemocnicích nebývá obecně moc dána péče o duši a psychiku, a tak je na kritických odděleních – onkologie, geriatric – častější syndrom vyhoření.

Každé úmrtí v nemocnici či domově důchodců atd. souvisí se spoustou práce. Všichni mi odpovídali, že je to frmol a těžká práce. Protože pokud někdo zemře v nemocnici znamená to sehnat lékaře, který o noční směně ani nemusí být na daném oddělení. Samozřejmě se tým snaží o resuscitaci, pokud po nějaké době nedojde k obnovení vitálních funkcí, lékař konstatuje smrt. Tím to končí pro pacienta, ale sestřám to začíná. Tělo se musí nechat na oddělení ještě asi 2 hodiny, kdyby náhodou došlo ke spontánnímu obnovení vitálních funkcí. Ano i to se může stát a je to asi noční můra všech. Poté se musí tělo omýt převést do márnice. Dále se musí vyčistit postel a stůl. Také se musí všechny osobní věci zemřelého sepsat a zabalit. A tu nastává nekončící debata o tom, kdo by měl oznámit rodině smrt. V naší společnosti to pomyslně vždy vyhraje lékař, protože je k tomu kompetentní. Avšak nejednou se stává, že to oznamuje sestra. Poté co se vše uklidní, měla by mít sestra a ostatní nějaký čas na vstřebání

události. Avšak vzhledem k okolnostem, tomu jen málo kdy bývá. Záměrně jsem uvedla pouze nemocnice a domovy důchodců. V tom, jak se starají instituce o své zdravotníky se zásadně liší. Jak jsem výše psala na paliativních odděleních a hospicích je zaměstnancům poskytnuta služba psychologa.

5.7 Duševní hygiena

Vyrovnávání se se smrtí je rozličné, ale i tak existují určité obecné zásady. Hlavními jsou vyhnout se velmi blízkému navazování vztahů, hledět na problémy s nadhledem a cenit si sám sebe. Vzhledem k častému výskytu syndromu vyhoření důležité dostatečně odpočívat, pravidelně a dostatečně spát. Jíst pestře a zdravě. Existují také Balintovské techniky a skupiny, které jsou ale většinou určeny pouze pro lékaře. Bohužel je časté, že zdravotní sestry, ošetrovatelky či pečovatelky nehledí tolik na svoje zdraví jako na zdraví ostatních.

5.8 Zhodnocení

Na začátku mé práce jsem si myslela, že smrt je brána jako fakt, který je smutný ale neodlučitelný. Což mi respondenti potvrdili. Avšak v druhé části o individuálnosti je problém. Byť je smrt brána individuálně, tak ne tolik jak jsem si myslela. Většina zdravotníků si dělá určitou „clonu“ mezi profesním a osobním životem. Ačkoliv si nějakého klienta připustí blíže k tělu, doma to moc neventilují.

V úvodu jsem psala, že si myslím, že pokud někdo zemře nelze se jen tak otočit a dělat, že nic. Myslela jsem si, že ostatní sestry apod., budou dělat určité věci – kouření cigaret, horká vana, masáže, panák alkoholu a další-, aby se vyrovnali se smrtí. Nicméně mi z výzkumu vyšlo, že sestřičky křesťanky takové zvyky tolik nepotřebují. Sice si přiznávají chvíli času na smutek. Ale vzhledem ke smířenosti se opravdu „jen otočí a jdou dál“. Což je pro mě fascinující zjištění. To, co se mi potvrdilo je, že existuje „univerzální“ rituál – a to otevírání oken-. Nevadí, jestli jde o věřící křesťanku, „poloateistu“ nebo naprostého ateistu. Všichni bez výjimek otevírají ono, nebo mluví o tom, že se to dělá.

Zajímavým zjištěním pro mě bylo, že většina zdravotníků je smířena se smrtí, a tudíž se jí nebojí. Což je určitě dobře. Protože, člověk, který to sám nemá plně srovnané nemůže plnohodnotně poradit a postarat se o pacienta.

Závěr

Svou práci jsem zaměřila na zkušenost se smrtí a umíráním z pohledu sester či ošetřovatelek. Toto téma je pro mě velice osobní. Studovala jsem střední zdravotnickou školu, kde jsem se setkala se smrtí. A poté coby ošetřovatelka v terénu téže. Pro mě jako mladou ženu byly taková setkání silné ale i poučné. Za svou zdravotnickou praxi jsem si začala všímat určitých problémů, se kterými se zdravotníci potýkají a, které mohou kazit pracovní výkon. Bohužel na tyto problémy se téměř nepoukazuje, a proto širší veřejnost netuší jaké to je za dveřmi nemocnice. Ačkoliv si myslím, že rok 2020 ukázal dostatek problémů ve zdravotnictví, tak ne všechny.

Myslím, že v této práci jsem zjistila dost zajímavých faktů ohledně zkušenosti se smrtí a jejím vnímáním. Zdravotní sestřičky i ošetřovatelky jsou ve většině smířené s umíráním i se smrtí, což je správné. Myslím, že je to i díky středním školám, kdy se na praxe chodí v poměrně mladém věku. Nicméně je jedním z největších problémů je nedostatek duševní hygieny. Ta se moc neučí a vzhledem k tomu, že v dnešní době spoustu práce vykonávají lidé s rekvalifikačním kurzem a ti nemají tolik času naučit se vše, je častější syndrom vyhoření. Proto bych byla ráda, aby se s tímto problémem začalo něco dělat. Ideální by bylo více skupin, které učí duševní hygieně, a aby tyto skupiny nebyli placené.

Seznam použité literatury

GROF, Stanislav. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0177-5.

HALÍK, Tomáš a Anselm GRÜN. Svět bez Boha: ateismus jako druh náboženské zkušenosti. Přeložil Lukáš MOTYČKA. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-524-6.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. Praha: Galén, c2000. ISBN 80-7262-034-7.

CHLUP, Radek. *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. Praha: DharmaGaia, 2007. Svět archaických kultur, sv. 2. ISBN 978-80-86685-82-3.

KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty - 4. ročník. 2.*, přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2014. Sestra. ISBN 978-80-247-5203-7

KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících*. Přeložil Jiří KRÁLOVEC. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0911-9.;

KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada, 2014. Psyché. ISBN 978-80-247-4650-0.

MARKOVÁ, Monika. *Sestra a pacient v paliativní péči*. Praha: Grada, 2010. Sestra. ISBN 978-80-247-3171-1.

MUNZAROVÁ, Marta. *Eutanazie, nebo, paliativní péče?*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1025-0, s. 103

NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9

SÍGL, Miroslav. *Co víme o smrti*. Praha: Epocha, 2006. ISBN 80-87027-11-6.

VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2170-5.

VEVERKOVÁ, Eva, Eva KOZÁKOVÁ, Jan MATEK, Veronika ZACHOVÁ a Pavel SVOBODA. *Ošetrovatelské postupy pro zdravotnické záchranáře II*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-2099-4.

VORLÍČEK, Jiří, Zdeněk ADAM a Yvona POSPÍŠILOVÁ. *Paliativní medicína*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0279-7.

ZACHAROVÁ, Eva a Jitka ČÍŽKOVÁ-HLOBILOVÁ. *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. Praha: Grada, 2011. Sestra. ISBN 978-80-247-4062-1.

Digitální zdroje:

<http://www.jewfaq.org/death.htm>

<http://www2.tf.jcu.cz/~machula/tomismus/qda14.htm>

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Reiki>

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/21690/DPTX_2008_2_11270_RZSZET09_58171_0_94675.pdf?sequence=1&isAllowed=y

<https://www.ikem.cz/cs/charta-prav-umirajicich/a-830/>

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/06/19/unlike-their-central-and-eastern-european-neighbors-most-czechs-dont-believe-in-god/>

<https://www.umirani.cz/book/export/html/10751>

Vybrané rozhovory:

Rozhovor č.1

Bývalá ergoterapeutka v hospici pro děti, bývalá terénní pečovatelka, 23 let, doma na zahradě

E: Takže ahoj, dělám bakalářku na téma zkušenost se smrtí a umíráním z pohledu zdravotnického personálu. A první otázka je, jestli si zažila vlastně někdy smrt naživo?

A: Jako abych byla přímo u toho, když ten člověk třeba zemřel tak ne. Maximálně jako z auta, když tam někdo ležel ale jinak na živo ne.

E: Takže si nikdy nepřišla do kontaktu s mrtvým tělem?

A: Ne

E: Ale fungovala si jako pečovatelka v nadaci pro koho?

A: Je to nadace Klíček. Tuto nadaci založili manželé, kteří přesně jako ty šli napsat bakalářku. Šli do nemocnice se podívat. Oni se zaměřovali na onkologické pacienty. A tam je napadl nápad, je napadla je ta skvělá věc, že by něco mohli udělat pro ty děti. Aby prostě nemuseli umírat v tady těch zavřených prostě místnostech. Ve čtyřech stěnách a začali budovat dětský hospic. V létě se dělá tábor, ale pro tyto děti je to přístupné po celý rok. Rodiče je tam mohou kdykoliv vzít. Jsou tam skvěle vybavení pro většinu pacientů. Ty děti se dostanou někam jinak alespoň. A čím víc jich tam je tím je to lepší. Jezdí tam i ty děti, které se vyléčili. Ale jezdí tam i rodičové, kterým zrovna dítě zemřelo.

E: A jsou tam pouze onkologičtí pacienti?

A: Nope, jsou tam i různě tělesně postižení děti. Ale převažují onko-děčka.

E: Hele, ačkoliv si nikdy nebyla přímo v kontaktu se smrtí, s mrtvým tělem. Ale pracovala si s dětma, o kterých si věděla, že třeba za měsíc zemřou. Jak si to brala. Poznamenalo tě to nějak?

A: No tak upřímně ze začátku, to bylo šílené, než jsem si na to zvykla. Kolikrát jsem si říkala, že to nedám a už tam jezdit nebudu. Ale pak ta převaha toho, že těm lidem děláš ten zbytek života hezčí, tím, že s nimi seš. Povídáš si s nimi a hraješ si s nimi i

když ... Snažila jsem se i pomáhat ale jak říkám zajišťovala jsem tu zábavu. Byla jsem tam od toho abych jim to zpříjemnila. Aby si připadali, jakože, tam nejsou sami.

E: No a potom třeba v terénu, když si dělala, jak to bylo? Jak tu smrt bereš?

A: No hele smrt беру tak jako podle toho, u koho to je. Víš, že pro někoho to je vysvobození. Hele i když jsem se snažila zlepšovat náladu, třeba těm dětem. Oni to věděli, že umřou, i když to jsou malé děti. A upřímně když vidíš ty malý prcky, kteří byli v pohodě a najednou mají tříhodinový křeče a zvrací, a prostě jsou na tom hodně špatně. Tak potom ti dojde, že je to vysvobození. Horší je to vysvětlovat rodičům od těch dětí. Ale i když to zní hnusně, nakonec je to vysvobození i pro ty rodiče. A nejenom pro rodinu ale i personál.

E: A jsi věřící, třeba křesťanka?

A: Hele abych byla věřící abych chodila do kostela pravidelně tak to ne ale věřím nejspíš v Boha. Ale zatím to nemám 100% srovnané. Jako na jednu stranu si říkám, že kdyby Bůh byl tak by nedopustil, aby se dělo to, co se děje. Ale jsem pokřtěná, a dokonce moje babička byla jeptiškou, než vystoupila z řádu, aby mohla adoptovat moji mamču.

E: A věříš v něco, něco?

A: Jo jako věřím. Myslím si, že, když člověk umře neodejde úplně. Prostě pokud je tady něco drží tak tady jsou. Věřím na duchy a v takové věci. Ale jsou to lidé, kteří nemají něco vyřešeného. Asi tady neběhá duch všech. A je určitě něco mezi nebem a zemí. Nevěřím vyloženě v duchy z hororů. Spíš v duše.

E: A co si myslíš o duši?

A: No hele ještě když jsem byla v té nadaci, tak jsem takhle byla v kuchyni pomáhat. A tam byla maminka té zakladatelky. A znala právě moji babičku, a jednou jsme se takhle o ní bavily a já jsem říkala, že mi babča chybí. Že jsem jí měla ráda. No a ta zlatá paní se jenom otočila a řekla „ona to ví, ona stojí vedle tebe“. A pak se bavila normálně dál jakoby nic. K té duši mi jednou mamina říkala. No jí umřel její táta v náručí. Prostě jí padnul do rukou a zástava srdíčka. No říkal, že tu chvíli, kdy opravdu vydechl naposledy povolila ta ruka, cítila prý energii, která z něj vyšla a pak už bylo je prázdno. Duše je energie toho člověka. Jako kam by se poděla ta energie. To by popíralo zákony fyziky. Ne, já nevím, fakt, prostě tak.

E: A ty máš zálibu jezdit na tajemná místa, že? Co od toho očekáváš?

A: Ani nevím. Ale jednou na jednom místě jsem cítila vyloženě zlo. No ale třeba na hřbitovech se cítím hrozně hezky. Uklidňuje mi. Je tam klid. Vyhledávám hřbitovy a stejně jako tobě tak ta smrt je mi blízká.

E: A víš o nějakých „rituálech“, třeba z té nadace, co se dělává, když někdo zemře?

A: Hele většina dětí neumírá přímo tam v tom hospici. Většinou v nemocnici anebo si je rodičové berou domů. No ale když byl vždycky ten tábor v létě na 14 dnů. Tak tam byla toková lucernička, a každý večer jí šel rozsvítit ten, kdo udělal za den hezký skutek a každý večer se vzpomínalo na určité děti. A sama to dělám tak, že když mi někdo umře ale i takhle, že jsem někoho znala třeba z toho hospice, nebo lidé na tom rajónu, a že jich nebylo málo. Tak já zapálím svíčku jenom pro ně a myslím na ně nějakou minutku. Samozřejmě v terénu jsem otevírala okno, ale jak říkám nikdy jsem nebyla přímo s mrtvým.

E: Zmínila si ten rajón? Jak to probíhalo tam když si dělala, pokud si zjistila, že někdo zemřel?

A: Jako stávalo se mi, že jsem jela za někým, kdo už nebyl. Ale vždycky se mi stalo, že jsem našla ty pozůstalé – manžela či manželku. A co jsem měla dělat. Tak jsem je utěšovala a pak jela dál. Byl to boj, protože jsem prostě musela jít a tvářit se, jak moc jsem v pohodě. Neměla jsem čas jít někam a zavřít se na chvíli, když jsem za den musela objet dalších 50 lidí. Jako dala jsem si rychlý cigáro. A až po nějaký době jsem to mohla otevřít, že se to dralo ven. Ale já jsem taková, že se snažím vše zavřít do sebe a pak to prostě bouchne. Ale já se celý život držím toho, že co se má stát stane se. To je, jak já, když jsem v 17 letech jsem musela jít na potrat, je to blbý a dodneška si to vyčítám. Nemělo se stát ale na druhou stranu, jaký život bych tomu děcku dala, neměla jsem školu, bez práce. Přítel mě poslal do háje tak co já bych dělala. Moje mamka by ráda ale peníze nemá. Nedopřála bych mu život hezkej. A tak jsem to měla i na rajónu. Někdy ta smrt je důležitá. Třeba jedna paní už neslyšela, nemohla chodit. Už bylo vidět, že neví, co se děje. A tyto lidé se přesně hodí, že je někdo buď využívá nebo jim ubližují. Smrt je prostě vysvobození. Mrzí mě, když se někdo z mých mladých kamarádů zabijou, třeba v autě. No, když si to zaviní sami tak si toho života nevážíli, a nechť to tak je. Smrt k životu prostě patří.

E: A bojíš se smrti a co si myslíš, že určuje strach ze smrti v naší společnosti?

A: Ne. Už proto, že to beru tak, že to k životu prostě patří. Jednou jsem byla svědkem rozhovoru holčičky a maminky. A ta holčička se ptala maminky, jestli umře? A maminka jí začala přesvědčovat v tom, že se to nikdy nestane. Ale přitom bylo jasné, že se ta holčička nedožije dalšího půlroka. Každý to bere jinak. I děti. Ale přesvědčovat někoho, že neumře. Některé děti se dokonce těšili na smrt. Protože je nic prý nebude bolet. A jeden chlapeček mi řekl, že se tolik těší, že nebude trápit maminku. Protože takhle to má prý s ním těžký. Strach si myslím určuje nevědomost, že nikdo neví, co bude potom. Po smrti. Jestli už nebude nic?

E: Tak jo, děkuji za rozhovor

Rozhovor č.2

Pečovatelka z Alzheimerova centra, 55 let

E: Dobrý den, dělám bakalářku na téma zkušenost se smrtí a umíráním. Tak jestli bych se vás mohla zeptat na několik otázek?

J: V pořádku

E: Tak nejprve jestli jste se profesně se smrtí?

J: Ano.

E: Mohla byste mi popsat, jak jste se cítila, když jste se poprvé setkala se smrtí?

J: Já mám toto striktně oddělené. Jinak je to doma a jinak v práci. Snažím se zachovat absolutní profesionalitu. Snažím se nenavazovat vztahy i když to úplně nejde. Když jsem se poprvé setkala se smrtí v práci, tak to byla paní se, kterou jsem jakoby ten vztah navázala. Já jsem věřící a ona byla také. Tak jsme si dlouze povídali o Bohu a o posledních věcech. Mluvili jsem o křesťanství a o Bibli. Nakonec jsem byla ráda, že umřela. Už nemusela trpět v bolestech. Smrt je vysvobození – je to konec utrpení. Jiné to ale bylo doma, když mi náhle zemřela maminka v 64 letech. Prali se ve mně emoce.

E: Tak jak jsem vyrozuměla, jste tedy věřící křesťanka? Jste katolička nebo jinak?

J: Ano jsem věřící ale nejsem katolička, je to složitější. Já mám svojí vlastní víru. Nechodím do kostela nikam...

E: Jestli mi to můžete vysvětlit?

J: Já už od mala vím, že existuje Bůh. Jenže za dob komunismu jsem neměla možnost číst bibli. Když mi bylo asi 5 let setkala jsem se s Bohem a Ježíšem Kristem. Víím, že existuje nebe a Bůh.

E: A myslíte, že je i něco jiného než Bůh a Ježíš?

J: Všechno souvisí s Bohem. Až okolo třiceti jsem se dostala k četbě Bible. Já jsem dlouho myslela, že jenom já vím, že existuje Bůh. Neměla jsem možnost se s nikým sejít. No, a právě okolo těch třiceti let, jsem měla vizi. Stál tam mladý pohledný muž a mluvil o věcech, které znám ale nekáži je vysvětlit. A druhý den, jsem potkala jednu známou, která mi přesvědčovala ať jdu s ní se podívat do jedné církve. Já jsem nejprve odmítala ale nakonec jsem šla. A jak jsem tam došla, tak jsem viděla toho muže a říkal

přesně ty samé věci co jsem měla v té vizi. Až potom jsem zjistila o bibli a začala jí číst. Zajímavé je, že ten muž mluvil o něčem z Bible, a já to věděla a znala. Byť jsem nikdy předtím bibli nečetla. Ježíš je můj spasitel a ochraňovatel. Od mala vím, že stojí při mně a proto, ještě žiji. Chrání moji duši i tělo.

E: Chrání vaši duši. A věříte v duši? Jak je to s duší po smrti?

J: My lidé se skládáme z Ducha – Duše – Těla. To je jako Otec – Syn – a Duch svatý. V Genesis se píše o hříchu. Takže i čerstvě narozené miminko je hříšné. Ale pokud zemře jeho dušička půjde k Pánu Bohu. Naše duše je to, co nás dělá tím, čím jsme. Je to charakter a osobnost. Ale jde o to, jak vyzraje duch. Už malé pětileté dítě dozraje k Bohu a může žádat o pokřtění. Někdy ale ani 15- letý člověk není schopen chápat. O tom se píše v Lukášově evangeliu. Člověk zraje a moudří stáří a moudrost nám předává bible. Řídím se pouze tím, co říká bible. Ničím jiným.

E: Dobře děkuji za vysvětlení. Děláte nějaké rituály na oddělení, pokud někdo zemře?

J: Rituály? To slovo se mi nelíbí. Co tím myslíš?

E: Někjaké zvyklosti, tradice? Chápete?

J: No dobře. Člověk už v tu chvíli, co zemře mám předurčeno, jestli jde do nebe nebo do pekla, takže já nedělám nic. Jenom se otevírá okno.

E: A doma děláte něco abyste se vyrovnala se smrtí někoho z pacientů?

J: Já to mám opravdu striktně oddělené, jediné, co tak si přiznávám pár chvil na truchlení. Nic nedělám.

E: Mám poslední otázku, a to, jestli se bojíte smrti/ nebo pacientí. A co určuje strach ze smrti?

J: Nebojím se. Myslím, že vím, že půjdu do nebe. Mám tam své místo. To kam půjdu vím díky bibli. Lidé se bojí smutku, bojí se truchlení. A také nevědí. Musí přijmout spásu od Ježíše Krista a také budou vědět a nebudou se bát.

E: Děkuji za rozhovor.

J: Také děkuji a teď se budu ptát já.

Rozhovor č.3

Jackie, zdravotní sestra u praktického lékaře

E: Ahoj já jsem Eliška dělám bakalářskou práci na téma smrt a umírání. Mohla bych se tě zeptat na několik otázek na toto téma?

J: Ahoj v pořádku já jsem Jackie.

E: A ty jsi zdravotní sestra, nebo jak to máš přesně? (*studovala v Německu*)

J: Ano jsem vystudovaná všeobecná zdravotní sestra.

E: A setkala jsi se vůbec se smrtí či umíráním? Ať už v osobním životě nebo v profesním životě?

J: V obou případech jsem se setkala se smrtí. Dělala jsem i dříve ambulanci péči, jezdila jsem do domovů. A tam se mi několikrát stalo, že mi někdo zemřel v náručí.

E: Oh, to je mi líto, chápu. A mohla bys mi prosím popsat proces od prvního prožití smrti – jak jsi to brala psychicky či emocionálně?

J: Poprvé mi bylo 16 let, když se mi to stalo. No i když je to v práci, tak si nějaký vztah k těm lidem utvoříš. Takže jsem to fakt hodně obřečela. Vzala jsem si to domů potřebovala jsem to neustále rozebírat. No a potom časem, nedá se říct, že bych to vyloženě zautomatizovala, ale dá se naučit s tím pracovat. K některým lidem si uděláš větší kontakt. Sice to pak obřečíš. Ale u některých lidí, ne, že by mi to bylo jedno, ale tak nějak to беру jako tak, že umřel a tak. Ale pak jsou i případy, že u někoho si řekneš, ještě, že už se to stalo, že už nemusí trpět, ale u někoho je to naopak škoda, že ten by ještě pár let tady být mohl. Prostě je to takové, že u někoho to není fér, že zemřel. Když jsou to náhodné smrti, smrt dětí a nehody.

E: Jsi věřící?

J: Jsem křtěná ale nevím. Zatím se hledám. Ale věřím, že po smrti se něco děje. Že po smrti jde tvoje duše k Bohu, možné to je. Takže vlastně asi věřím v Boha.

E: A věříš i v něco jiného, jiné transcendentno, duši a tak podobně?

J: Věřím na duchy, když mi zemřela maminka, tak jsem cítila, jak mi něco obejmulo. A pak duše je duch těla. Duše se sice nedá pojmout rukama, ale existuje.

E: Máš nějaké rituály poté co někdo zemře?

J: V nemocnici vždycky někdo otevře okno. Ale to neděláme všechny, vždycky se najde jeden člověk, který to udělá. Ale tak to jasné, že nebudeme všichni otevírat okno.
...*Smích*...

E: A máš nějaké vlastní osobní rituály, zvyky?

J: Jak to myslíš?

E: No, někdo je kuřák tak si musí zapálit cigaretu, jiný si dává šnapsík a tak.

J: Nemám nic vyloženě specifického. Vždycky si vzpomenu na to člověka, co jsme spolu prožili za chvíle a tak podobně. Ale asi jo jsem kuřák tak si zapálím. A pak to říkám doma příteli, abych se trošku vypovídala.

E: Co je pro tebe smrt? Co to pro tebe znamená?

J: Když člověk zemře, tak tvoje tělo prostě odumře, že jo. Ale duše, ta prostě někam pokračuje, ale už to není celistvý život. Už to nepatří k sobě, to tělo a ta duše.

E: A co se stane z duší potom co odejde z těla?

J: Já nevěřím ani na nebe ani na peklo. Ale myslím si, že by mohla existovat nějaká paralelní planetu, když to jako takhle řeknu, která jakoby funguje s námi. Jakoby jiná dimenze. A tam by bylo něco jako bůh, a zároveň také ne. Je s námi ale my ji nevidíme. Já jsem se zapsala, že pokud zemřu tak nějak, chci být dárce orgánů, kromě očí, protože oči jsou oknem do duše.

E: Bojíš se smrti a o si myslíš, že určuje strach ze smrti ve společnost?

J: Nevím, nepřemýšlím o tom. Nebudu odpovídat.

E: OK. Tak to by mohlo být asi všechno. Děkuji mnohokrát za rozhovor, byť na takové téma.

J: Není zač, také děkuji.

Rozhovor č.4

Ošetřovatelka v Alzheimer centru, 35 let, rozhovor doma

E: Dělán bakalářku na zkušenost se smrtí...

L: Já vím tvoje mamka mi o tom říkala. Hele se smrtí jsem se jako setkala. V AC už dělám asi pět let. A u nás je to celkem časté.

E: Hele a mohla bys mi popsat tvoji první zkušenost a ten postup, jak to bereš teď?

L: Poprvé to bylo divný. Nevěděla jsem, co děje. No ale nakonec jsem si řekla, že musel umřít. A tak to беру dodneška. Říkám si, že lidé umírají a zemřít musí. Jediný, co tak se snažím dělat vše pro ty lidi. Hele já jsem vyučená původně cukrářka ale řekla jsem si, že musím pomáhat. Udělat vše, aby se lidem odcházelo hezky. Snažím se to brát profesně ale zároveň se snažím k lidem být co nejsrdečnější.

E: Jsi věřící?

L: Hele jsem vychovaná katolička. Vychovávali mi ve víře v Boha a jsem pokřtěná. Jako věřím v něj, ale do kostela zajdu jednou maximálně dvakrát do roka. ...*Smích*...

E: A věříš i v něco jiného?

L: No myslím si, že jako není to jenom tak jako že nebe a peklo. Já si myslím, že spíš funguje reinkarnace. Že třeba hajzl v jiným životě bude slimák. Jo, že Bůh to ví tak to takhle dělá.

E: A co si myslíš o duši? Existuje?

L: Duše určitě je, ale to s ním právě tak, když je někdo zlý bude potom slimák, někdo hodný bude zase člověk. Jako hele „karma je zdarma“.

E: A děláš nějaké rituály na oddělení, když někdo zemře?

L: Tak já mu dám křížek na čelo a otevřu okno, aby duše odplula.

E: A doma máš něco, čím se vyrovnáváš se smrtí?

L: Hele se snažím udržovat kontakt s pozůstalými. Někdy jdu s nimi na kafe. Někdy si vzpomínám na ty lidi. Asi jen to.

E: A bojíš se smrti? A co určuje strach ze smrti v naší společnosti?

L: Hele bojím nebojím. Já se bojím samoty, toho, že zůstanu sama bez nikoho. Umřu bez potomků. Umřu tak, že nikdo se mnou na konci nebude. A to si myslím, že spousta lidí bojí.

Rozhovor č. 5

Ošetřovatel, 33 let, Luki, rozhovor v domácím prostředí

E: Dobrý den,

L: Tykejme si.

E: Dobře, tak ahoj. Dělán bakalářku na téma zkušenost se smrtí a umíráním u zdravotnického personálu. Mohu se tě zeptat na pár otázek.

L: Jo v pohodě.

E: Nejprve se zeptám, jestli si se setkal se smrtí v práci?

L: Ano

E: A mohl bys mi vylíčit, jak si se cítil, když si se poprvé setkal se smrtí a jaké je to dnes?

L: No poprvé to jsem byl na noční a byl tam jeden pán už dlouho a já ho chodil kontrolovat. No, a právě jednou o noční najednou zazvonil zvoneček a já tam šel. A jeden spolupacient říkal, že ten pán je na záchodě už hodně dlouho. Tak jsem šel na „wécko“ a chlap ---. Prostě kaput, mrtvej. Jako bylo to takový smutný, že chcípl zrovna na záchodě. Jako bál jsem se, že se mi o tom bude zdát. Jako, že ten obraz uvidím a tak. No, a nakonec úplně v pohodě. Nezdálo se mi o tom. No a naposled to je asi 14 dní co jedna paní umřela. No á už jsem asi smířený se smrtí. Prostě pohodka. Hele vono je to asi dobrý, když už umřou. Víš co, na co je tady držet. Prostě konec šmitec a chill.

E: Zajímavé. Jsi věřící – křesťan nebo tak?

L: Nope

E: A věříš v něco jiného, transcendentního?

L: Cože? Asi ne.

E: Třeba v duši, duchy, nějaký napřirozeno?

L: Ne

E: Vážně v nic? Třeba ve skřítky víly nebo upíry?

Smích

L: No ne, já fakt v nic nevěřím, prostě JSME jen my a žádný hororový nebo pohádkový blbiny.

E: A v lidskou duši? Přemýšlel si někdy o tom?

L: Ne, je to jen o našem mozku.

E: A děláš ty a tvoje kolegyně nějaký „rituál“/ zvyk, když někdo zemře?

L: Jako otvírám okno. Jako není to striktní, někdy ho nevotevřu ale holky, že prej to mám dělat. Tak to dělám – někdy – aby jako chápeš, se nic neřeklo.

E: A doma když někdo umře, máš něco, čím se vyrovnáváš?

L: Hele maximálně, vono je to vopruz když někdo umře jo, ale tak po perným dnu si pustím oblíbenou muziku na odreagování se.

E: A bojíš se smrti a co určuje strach ze smrti v naší společnosti?

L: Smrti se nebojim, Čeho jednou budu v papírový bedně, pod drnem. Nebojim se. Lidi se asi bojí, že je to bude bolet.

Rozhovor č. 6

Bývalá zdravotní sestra (70 let)

E: Dobrý den paní xxx, dělám bakalářskou práci na téma smrti a umírání z pohledu zdravotníků. Mohla byste mi prosím odpovědět na několik otázek?

I: Co já stará bába??

E: Ale, no právě vy mi toho můžete předat nejvíce.

I: No dobře. Ptej se.

E: Za svůj profesní život jste určitě zažila několik smrtí. Myslíte, že byste mi mohla vyličit proces od prvního zažití smrti po tu nejposlednější?

I: Inu, poprvé jsem viděla umřít člověka ještě na škole. Dnešní žákyňky to mají moc jednoduché, to mi to měli o dost přísnější. Nikdy jsme nesměli být namalované a do nemocnice se chodilo velmi brzy ráno a museli jsme pracovat jak normální sestry. Nu a takhle jsem jednou okolo páté přišla do nemocnice a ihned jsem musela jít vzít krev někomu, už se nepamatuju komu. Bohužel když jsem přišla už byl mrtvý. Vůbec jsem nevěděla co dělat, tenkrát mi bylo sedmnáct let. Tak jsem úplně hystericky běžela za sestrami, že pán asi nežije. Ty mi akorát vynadaly, že jsem blbá hysterka. V ten den jsem se rozhodla, že budu dělat dětskou sestru. Inu ani to nebyla žádná výhra, je velmi smutné, když vám umírají děti v rukách. I když jsem si musela zvyknout vždycky mi píchlo u srdce, když děťátko umřelo. To dneska už je technicky toliko, že dětičky moc neumírají. Když mi bylo asi 40 začala jsem dělat dětskou sestru u obvodního doktora. To už bylo hezčí. I když nějaké děti umřeli, nebylo to v mých rukách. Chodila jsem očkovat tisíce a tisíce dětiček proti TBC. Tolik jsem jich očkovoala. Ty se ptáš i na tu poslední? Na tu už jen čekám. Ta poslední smrt bude moje a cítím, že už to bude zakrátko. Možná, že moje poslední smrt bude tvoje první. Nikdy není hezké koukat, jak umírá kolega. Proto jsem nešla do nemocnice či domová pro přestárlé. Už tebe mi je moje milá líto, že musíš koukat na opotřebovaná tělo skoro bez duše.

E: Mě nelitujte tak jako vy jsem si i já toto vybrala. Jak jste prožívala každou jednu smrt? Co jste si říkala?

1: Víš, pokud zemře někdo starý jako jsem teď já je to vysvobození od Boha. Starý člověk už vyčerpal síly na různé věci, výchovu, na radosti. Starý člověk už má dostatek zkušeností, aby mohl jít do nebe. To, co mě rozrušovalo byla smrt dětiček. Ano, jistě to je také osud ale není to fér. Vždycky jsem si říkala, jak může být, tak Bůh krutý, že nechá zemřít takový malý živůtek.

E: Když vás poslouchám, jste tedy věřící?

1: Když jsem byla mladá, třeba jako ty, nechci říct, že bych nevěřila ale dávala jsem prostor i jiným věcem. Ale jak člověk dozrává poznává Boha se vším, čím je.

E: Dobře. A věříte i v něco jiného, než je Bůh?? Věříte v duši, duchy a podobně??

1: Ano, duše rozhodně existuje. Duše je od Boha a po smrti putuje zpátky k němu. A myslím, že Bůh nestvořil jenom nás a zvířata ale i démony a pekelníky. I když je to hříšné jako mladá jsem několikrát zkoušela se svými kolegyněmi vyvolávat duchy, třeba něčího dědečka a tak. Ani si nepamatuju, jak to bylo. Je to už velmi dávno. A myslím si, že některý lidé mají dar vidět. Někteří mají tento dar od Boha jiní od ďábla. A tito lidé jsou jiní.

E: Děkuji. Když někdo zemřel, co vás „drželo nad vodou“?

1: Víra, že už jsou na lepším místě. Když jsem byla mladá kouřila jsem, takže jsem si vždycky musela zapálit cigaretu. Myslíš tohle?

E: Ano přesně to. A když jste pracovala v nemocnici, měli jste nějaké rituály, něco, co jste dělaly, když někdo zemřel?

1: Otevřely jsme okno, aby duše mohla jít k Pánu. Občas někdo zapálil svíčku. Ale to já nedělala

E: A co jste dělala vy?

1: Otevřela jsem okno, zakouřila jsem si. Jeden čas, to, když bylo v módě být „hipízák“, jsem sázela květiny. To se mi líbilo. Kdyby to dělali všichni, svět by byl krásnější. Ale musela jsem přestat, protože jsme se přestěhovali do města a tady už nebylo, kde sázet, protože jsem neměla zahrádku.

E: To je krásné sázet květiny. To se mi líbí, asi to začnu dělat.

1: Určitě ...*Krásný úsměv staré paní...*

E: Bojíte se smrti? Proč si myslíte, že se lidé bojí smrti? A co si myslíte, že ten strach určuje?

I: Dříve jsem se bála ale dnes už ne. Těším se do nebe. Doufám...

Lidé se bojí toho, že to bude bolet a toho, že neví. Neví, co bude potom, a to jen proto, že se nesmířili s myšlenkou na boha a jeho nebe. A také strach v nás vyvolávají jiní lidé. Třeba tím, když malému dítěti řeknete, že pokud bude zlobit, půjde do pekla. Tak to není, do pekla jdou jen vrazi a moc špatní lidé. Ne proto, že rozlilo dítě mléko. Pak už každé dítě nedokáže věřit v to dobré. Jen někdo se vyrovná.

E: Děkuji vám za krásný rozhovor.

I: Není zač, jsem ráda, že se někdo zajímá a že může stará bába předat něco dál. Vy mladí dneska už nechcete poslouchat staré, ale měli byste. I když už jsme někdy pomatení víme, co je život.

E: Děkuji moc.

O pár dní později jsem ji našla mrtvou v jejím oblíbeném křesle...

Rozhovor č.7

Rozhovor byl veden se ošetřovatelkou z oddělení LDN. Rozhovor byl veden v domácím prostředí.

E: Ahoj P., dělám výzkum do mojí bakalářské práce. Mohu tě poprosit o odpovědi na několik otázek? Musím ti ale říct, že se to týká citlivé věci jako je smrt. Nebude ti to vadit, se o tom bavit?

P: Ne, nebude. Přežiju to.

E: Můžeš mi prosím vylíčit proces od tvé první zažité smrti po tu poslední, nejaktuálnější?

P: Poprvé jsem byla konsternovaná, v šoku na pohled na tělo bez duše. Napiš na tělo beze známek života ať neznám jak úplný úchyl. No, hele byl to pro mě divný pocit. Nejaktuálnější smrt už beru jako vysvobození.

E: Poprosím tě to trochu více rozvést.

P: Nevím jak. A my podepisovali mlčenlivost. Ne

E: OK

E: Jak prožíváš každou jednu smrt?

P: Beru to jako svou práci, takže musím. Umyju tělo, uklidím. Je to frmol, když někdo umře.

E: No a jak to bereš pocitově?

P: Tak to řeším, tak, že i ten člověk co tam ležel prožil nějak ten život. Asi tak.

E: Jsi ty anebo tvé kolegyně věřící ve smyslu křesťanství, judaismus a tak?

P: Já ne. Ne, nevím o tom, že by někdo z kolegyň byl. Je to možné ale nejsem si o tom vědoma.

E: A co duše, duchové, posmrtný život?

P: No to je takové rozšířené. Jak to myslíš?

E: Jakkoliv, cokoliv? Jestli prostě věříš v něco jiného, nadpřirozeného či transcendentního.

P: Ano

E: Můžeš to více rozvést, jestli ti to nějak nevádí?

P: *Ztišeným hlasem – Věřím v takové věci, protože jsem se s tím už setkala mimo práci. Asi před 5 lety zemřel přítelův otec. A doma se začalo dít něco zvláštního. My doma máme mýdlo na čip, čidlo nebo jak se tomu říká – prostě dáš pod to ruku a samo ti to mýdlo vyjede na ruku. No, a pokaždé když jsme se doma bavili – ať už s dětma nebo s přítelem o dědovi – samo od sebe se to čidlo zapínalo. Jednou když jsem byla sama doma. Je to v kuchyni. Se to zase spustilo. Tak jsem se zeptala: „Jsi to ty pane XXX. A to čidlo třikrát za sebou spustilo. Tak to jsem prchala.*

E: Děláte na oddělení, nebo ty sama osobně nějaké rituály, když někdo zemře?

P: Otevřeme okýnko, aby dušička odletěla. Nic víc. Jak říkám je to frmol, když někdo umře. Není na „rituáááály“ čas.

E: Co tě „drží nad vodou“, když někdo zemře?

P: Zapálím si. Kdysi, když jsem začínala jsem si dávala za dušičku panáka. Ale to už nedělám. *Smích.* Už tak jsme alkoholicí a takhle vypadám jako ultra alkoholik. Ale neříkej, že ty ne.

E: Co bys řekla na strach ze smrti? Bojíš se smrti? Pacienti? A co ho určuje?

P: Je to různorodé. Lidem to už i přeješ. Dokonce sami pacienti kolikrát rezignují. Smrti se nebojím, jen nesmí být bolestivá. Nepoznám to na našem oddělení, jestli se bojí nebo jestli vědí, že zemřou. Fakt ne.

E: Děkuju, to je asi všechno, co jsem chtěla vědět. Ještě jednou děkuju.

P: A to je jako všechno. Ok.

E: Děkuji za rozhovor a strávený čas.

P: „*Blbko*“.

Rozhovor č. 8

Rozhovor s ošetřovatelkou z oddělení LDN zaměřené na Alzheimerovu chorobu. Rozhovor se odehrál v domácím prostředí.

E: Hele, dělám výzkum do mojí bakalářské práce. Mohu tě poprosit o odpovědi na několik otázek? Musím ti ale říct, že se to týká citlivé věci jako je smrt. Nebude ti to vadit, se o tom bavit?

2: Mně je to jedno. Klidně ti řeknu cokoliv.

E: Můžeš mi prosím vylíčit proces od tvojí první zažitý smrti po tu poslední, nejaktuálnější?

2: Zaskočilo mě to. Teď si ale říkám že, to tak je. Aha škoda, že umřel. No asi tak.

E: Poprosím tě to trochu více rozvést.

2: No tak, když umřela první paní byla jsem zaskočená. Vlastně ani ne zaskočená. Moc mě to nepřekvapilo. Když jsem šla z práce nevypadala dobře. No a když druhý den umřela, nebyla jsem zaskočená. Říkala jsem si, že je to dobře, že už má pokoj. Spíš jsem nevěděla, co mám dělat, protože to bylo poprvé. Myslím, že kdybych pila kávu a kouřila, šla bych si zakouřit a dát kafe. Bylo to divný. Tak. Ale jiný to bylo u druhý smrti. Ta byla pro mě asi horší než ta první. Pána, jsme vezli do nemocnice na vyšetření. A já ho oblékala a vezla tam. No, a přímo v nemocnici umřel. Já jsem si pomyslela, sakra, vždyť jsem ho oblékala. No a u jiného pána – on neměl nohu – jsem tušila, že něco přijde. Najednou nechtěl jíst. Intuitivně jsem věděla, že chce přestat žít. Vždycky byl moc hodný a milý a životaplný. Jak lidi přestanou jíst, je jasný, že do týdne umřou. Co mi přišlo dobrý bylo to, že na konci neměl měkký mozek. Ale třeba u jednoho pána bylo už dlouho znát, že chce ukončit své žití. Úplně bojkotoval jídlo i pití. Od všech sester. My ho rádi měli ale on nechtěl žít. Tak jsem byla ráda, že zemřel.

E: Jak prožíváš každou jednu smrt?

2: Víš, já jsem ráda, že jsou třeba ty lidi mrtvý. Jo, jasně je to škoda ale lidi umírají, když musí. Jsem ráda za ně, že už netrpí. A tím i netrpíme my.

E: Jsi ty anebo tvé kolegyně věřící ve smyslu křesťanství, judaismus a tak?

2: Já ne. Jsem ateistka. V nic nevěřím. To samé moje kolegyně, jen velmi málo, maličko je věřících. Ani o nich nevím.

E: A co duše, duchové, posmrtný život?

2: Tak, jako asi věřím, že duše odejde. Když nám nedávno zemřela babička, věřila jsem, že už je na nebičku a dívá se na nás. No mám to tak „pade na pade“. Myslím, že něco je ale nevím to „stopro“.

E: Děláte na oddělení, nebo ty sama osobně nějaké rituály, když někdo zemře?

2: Otevřeme okno. Já většinou něco pronesu nahlas – jako třeba, že to byl dobrý člověk a tak. Ale nemáme na oddělení nikoho vyloženě na to zaměřeného. Nikdo nerozsvěcí svíčky. Ale víme, že je tam, na oddělení, něco jiného. Prostě tak.

E: Co tě „drží nad vodou“, když někdo zemře?

2: No, tak říkám si, že už to stálo „na prd“- ten jeho život. Říkám si také, že už jsou vysvobození. A jak jsem říkala otevřu okno. Víš my jsme na oddělení spíš technicky zaměřeni. Takže tak. Dál?
(Nicméně poté doma je z toho celkem z toho smutná. Někdy si otevře pivo, nebo si dá sklenku vína.)

E: Co bys řekla na strach ze smrti? Bojíš se smrti? Pacienti? A co ho určuje?

2: Já se nebojím smrti ani si nemyslím, že se bojí pacienti. Nevidím to na nich. Myslím si, že strach určuje myšlenka, že to bude bolet. Moc, strašně, šíleně bolet.

E: Děkuju, to je asi všechno, co jsem chtěla vědět. Ještě jednou děkuju.

2: Není zač.

Rozhovor č. 9

Rozhovor se zdravotní sestrou z interny (32 let). Rozhovor byl pořízen v domácím prostředí.

E: Dělán výzkum do mojí bakalářské práce. Mohu tě poprosit o odpovědi na několik otázek? Musím ti ale říct, že se to týká citlivé věci jako je smrt. Nebude ti to vadit, se o tom bavít?

2: Moc ráda si s tebou o tom promluví. To je zajímavé téma. Zvláštní na bakalářku.

E: Můžeš mi prosím vylíčit proces od tvójí první zažitó smrti po tu poslední, nejaktuálnější?

2: Když jsem poprvé „našla mrtvolu“ v nemocnici. Nemohla jsem ani mluvit. S chladnou hlavou jsem sice zavolala kolegyni. Umyla tělo a tak, ale asi týden jsem z toho byla úplně „pitomá“. Dneska to už beru spíš jako vysvobození jak pro nemocného, tak pro nás jako personál. Ale pořád musím říct, že pokaždé jsem z toho taková špatná.

E: A jak prožíváš každou jednu smrt?

2: Hele, když najdu mrtvolu tak vždycky zazvoním na zvoneček. Poprosím ostatní na pokoji, jestli mohou odejít a udělám co se musí – vždyť to znáš. A většinou až potom začnu přemýšlet co to bylo za člověka.

E: Jsi ty anebo tvé kolegyně věřící ve smyslu křesťanství, judaismus a tak?

2: Hele věřím, že něco existuje ale určitě ne Bůh.

E: A co duše, duchové, posmrtný život?

2: U kolegyň zase nevím. Ale já si myslím, že každý člověk má duši, která po smrti je do nebe nebo do pekla. Myslím, že pokud člověk byl moc a moc špatný uvízne za trest mezi zemí a nebem. A to jsou ti poltergeisti apod. Já vím, že znám šíleně.

Smích...

E: Kde si myslíš, že se bere duše?

2: Ta prostě je, byla a bude

E: Děláte na oddělení, nebo ty sama osobně nějaké rituály, když někdo zemře?

2: Otevřeme okno. A většinou když už je vše s mrtvým zařízené – je už v márnici povídáme si o tom člověku jaký byl.

E: Co tě „drží nad vodou“, když někdo zemře?

2: Ani nevím. Dám si čaj, horkou sprchu a pustím si komedii. Asi to.

E: Co bys řekla na strach ze smrti? Bojíš se smrti? Pacienti? A co ho určuje?

2: Jak se to vezme – bojím i nebojím. Bojím se toho, že to bude bolet. U pacientů to občas je vidět a někdy také ne. To že se lidé bojí smrti je daný námi – lidmi, státem a tak.

E: Děkuju moc za rozhovor.

2: Rádo se stalo.

Rozhovor č. 10

Vedoucí asistentek v terénní péči (60 let)

E: Dobrý den, dělám bakalářskou práci na téma smrti a umírání z pohledu nelékařského personálu. Mohla byste mi prosím odpovědět na několik otázek?

1: Ano jistě

E: mojí první otázkou je, jestli jste zažila smrt „NA ŽIVO „?

1: Ano, v mojí práci je to běžná záležitost. Avšak více než se samotnými zesnulými pracuji s rodinami, s pozůstalými.

E: Mohla byste mi prosím vylíčit proces od prvního zažití smrti po tu nejaktuálnější?

1: Tak poprvé to bylo v rodinném kruhu. Matka.

E: Spíše bych se zaměřila profesně.

1: Dobře. Jako osobní asistentka, když jsem se setkala takovou událostí byla jsem otupělá. Zavolala jsem sanitku. Ale samozřejmě už bylo pozdě. Celý den jsem se nemohla zmoci slova. To jsou ty okamžiky života, na které nejde zapomenout. Postupně jsem si začala zvykat. To není správné slovo zvykat, ale chápete mě. Dneska už nepracuji toliko v terénu jako spíš v kanceláři. Takže často komunikuji s pozůstalými. Avšak každá jedna smrt někoho mě nenechá klidnou. Když mi rodina zavolá, že už nepotřebuje našich služeb, protože babička, a tak je po smrti, je to takové divné prázdno. Ty lidi jsem, byť okrajově ale přeci jen znala. Avšak ještě těžší je říci dané asistentce, která toho člověka znala už dlouho, že klient je po smrti. I když je to takové musela jsem se s tím smířit a mít kamennou tvář, protože já nejsem tady od truchlení ale od té pomoci. Nejednou jsem držela kolegyně, když tyto věci nedávali. Jsou to životní příběhy, které stojí, zato sepsat.

E: Myslíte, že byste nějaký, samozřejmě bez uvedení jmen apod., mohla říci?

1: Myslím, že jeden se svolením určitě. Před nějakou dobou k nám nastoupila mladičká sestřička, pár měsíců po maturitě. Nastoupila na vysokou školu a potřebovala práci. Velmi hodné a inteligentní děvče. Ihned po nastoupení jsem neměla jinou možnost než jí dát paní prolezlou rakovinou. Ona pracovala velmi dobře. Snažila se být nejlepší. Brala tisíce klientů. Ona to ale nebrala jako práci ale jako poslání. Dělala mnoho a

mnoho hodin přesčasů. Avšak po novém roce, po zkuškovém období se stalo něco. Nebyla veselá. Jednoho dne zavolala, že nemůže přijít, protože musí na pohřeb. Jistě jsem jí pustila. Avšak po týdnu nastal ten samý scénář. A potom už nebyla taková. Nechodila do práce s radostí. A hodně pila. Jednoho dne zavolala, jestli se můžeme sejít. Když přišla z holky „krev a mléko“ byl schoulený uplakaný drobeček. Během měsíce a půl jí zemřelo v rodině 6 lidí. A v práci ani nemluvě. Nikdy jsem toho tolik nevšímala ale na 20 holku je dost těžké přijmout během pár měsíců asi 20 smrtí. A přitom se s tím dokázala poprat lépe než kdokoliv jiný.

E: Děkuji za smutný ale zajímavý. Vy sama smrt berete jak?

I: Jako akt, který je nutný a nevyhnutelný. Jsou období, kdy je smrt součástí každodenního života. Ráda říkám, že jak „padá listí na podzim padají i lidi“. Avšak každý by měl přijmout smrt takovou jaká je.

E: Jste věřící ve smyslu křesťanství....

I: Ano jsem vychovaná jako křesťanka a sama jí jsem. Také jsem studovala pastorizační péči.

E: Zajímavé. A věříte i něco jako duši, duchy apod.?

I: Ano i ne. Myslím, že člověk má duši, která jde potom do nebe. Myslím si i to, že nějaký okultními vědami lze vyvolat démony a duchy zemřelých. Což je ale velmi špatné.

E: Kde si myslíte, že vzniká duše?

I: To je dar lidem od boha. Nic víc není potřeba vědět jen to.

E: Když musíte pracovat buď se zemřelým nebo s rodinou co Vám „drží nad vodou“?

I: Víra.

E: Mohla byste to upřesnit??

I: Věřím, že člověk už je na lepším místě. Víc bych to nerozebírala.

E: Máte nějaké rituály, když někdo zemře?

I: Ano, já otevírám okno, aby duše mohla ven. Někdy zapaluji svíci za zemřelého.

E: Další moje otázka je na strach ze smrti – bojíte se jí. A co si myslíte, že ho určuje.

1: Bojím se, že za některé činy bych mohla jít do pekla. Proto se snažím svojí prací alespoň nějaké hříchy odčinit. Samotné smrti se nebojím. Možná jen toho, že je to bude bolet. Zažila jsem několik umírajících a ti se báli právě toho, že je to bude bolet. Strach ze smrti v nás určitě vyvolává bůh, právě proto abychom nečinili špatné.

Rozhovor č. 11

Bývalá ošetřovatelka z domova důchodců, 45 let. Momentálně v invalidním důchodu

E: Zažila jste někdy smrt ve svojí praxi?

Ž: Jo

E: Mohla byste mi vylíčit proces od prvního zažitého úmrtí až po tu nejaktuálnější?

Ž: Poprvé jsem se lekla. Úplně jsem se bála jít na pokoj, kde byl mrtvý. No a časem jsem si zvykla. Musela jsem, o tom moje práce byla.

E: Mohla byste to trošku rozvést? Děkuji.

Ž: No poprvé jsem byla šíleně rozrušená. Byl to takový iracionální stav. Duševní. Racionálně člověk ví, že je to mrtvé tělo, že už nic, ale duševně se to ve mně vířilo. No a potom už to člověk těm umírajícím přeje. Modlila jsem se za ně ať zemrou bez mučení, bez bolesti. Za svojí praxi jsem viděla mnoho a mnoho umírání a smrtí. Jednu až strašidelnou smrt.

E: Strašidelnou? To mě zajímá, povyprávíte mi o ní?

Ž: No měli jsme tam babičku. Ještě večer byla v pohodě. Nic jí nebylo. No a v noci jí ranila mrtvice. Víš, ten pocit, že nemůžeš jí nijak pomoci. Maximálně zavolat „erzetu“. Člověk jí ani nemůže podat první pomoc, protože na to, už žádná není. A ona jen koukala a bála se a my nevěděli, jak jí pomoci. To nebyla lehká smrt. Ona byla bojovnice. Bojoval za svůj život. Šíleně bojovala ale už jí nestačili síly. Nebo třeba jednou nám tam pán umíral od sepse. No, umíral dlouho víc než týden. Oni mu chtěli uříznout nohu, ale jeho syn nepodepsal papíry, takže mu jí neuřízli a on tak trpěl šíleně dlouho. On nemluvil ale jeho pohled. Víš, on byl celou dobu při vědomí ale nemohl nic říct. Hrůza. Každou sestřičku, ošetřovatelku tahal za ruku. A bylo cítit, jak z nás vysává energii. Kdybys viděla ten strach v očích. On nebyl smířený se smrtí.

E: Jste věřící ve smyslu křesťanství, judaismus apod.?

Ž: Nedodržuji žádnou religii, ale věřím v nesmrtelnou duše. Vlastně asi jsem křesťanka, jsem pokřtěná. Dospěla jsem k tomu během svého života

(Pozn: Chodí do kostela a ke zpovědi do pravoslavného kostela.)

E: Víra v něco jiného, transcendentního?

Ž: Věřím v nesmrtelnost duše. Věřím v to, že něco je nad námi. Jestli b-h. Spíš energie. Já si myslím, že v duši věří každý člověk na světě. A hlavně, když je člověk živý, hýbe se je a existuje. Potom, když člověk umře, tak zbude jen prázdná krabice. Nic. Já viděla mnoho a mnoho mrtvých ve své práci a viděla jsem uhasnout mnoho životů. Viděla jsem, jak odešla duše z těla. A také věřím v duchy. Všechny sestřičky v důchod'áku věřili v duchy, protože se nám tam děli zvláštní věci.

E: Můžete mi o tom povyprávět?

Ž: Nu, tak například, měli jsme tam jednoho dědečka, který každý večer chodil a otevíral všude okna. Pořád, každý den. Potom, když umřel, tak večer jsme zase slyšely kroky a všude se postupně otevíraly okna. Tak jsme šly jako vždycky a zavřeli jsme je. Jenže potom, když jsme všechny seděli na sesterně a povídaly si o tom, že je bláznivý, že pořád otevírá okna, si jedna kolegyně uvědomila, že pán včera zemřel.

Také nám jedna kolegyně kdysi vyprávěla (po vyvolávání duchů). Ona tam už dělá 30 let. Že šla na záchod, no a potom chtěla spláchnout, ale viděla, že se tlačítko na splachování samo zmáčklo a spláchlo se. XXX řekla jen, že děkuje a šla. Říkala, že už je na to zvyklá po těch letech.

E: Zajímavé. Máte něco, co vás „drží nad vodou“ když někdo zemře?

Ž: Jak to myslíš?

E: No, já třeba jsem kuřák tak si zapálím. Nebo někdo si musí dát horkou sprchu.

Ž: Tak to nic takového nemám. Kdybych dělala takové věci nemohla bych dělat svou práci. Člověk musí brát smrt jako součást života.

E: Ano to máte pravdu. Zeptám se máte nějaké rituály vy nebo na oddělení, když někdo zemře?

Ž: Asi jen to, že otevřeme okno, aby duše mohla ven

E: Zeptám se na otázku strachu ze smrti a co ho určuje v naší společnosti? Bojíte se smrti? A pacienti se bojí smrti?

Ž: Já se smrti nebojím. Dříve jsem smrti bála. Nebo takhle, čím je člověk mladší tím se jí bojí více. Člověk musí přijmout smrt jako nevyhnutelný fakt. Víš, strach ze smrti u nás určuje nevědění

E: To je vše. Děkuji za rozhovor.

Ž: Není zač Elinko, kdyby ještě něco ozvi se

Rozhovor č. 12

Rozhovor s ergoterapeutem/ ošetřovatel z domova pro lidi ... (18 let)

E: Mohla bych s tebou udělat rozhovor k mojí bakalářské práci? Týká se tématu umírání a smrti. Je to jen pár otázek a nemusíš se bát nebudu nikde zmiňovat tvoje jméno ani kde pracuješ.

H: JO. A co když nebudu znát odpověď?

E: Hele, odpověď budeš znát vždycky, protože je to o tom, co ty si myslíš, jak to ty cítíš. Je to o tvém subjektivním chápání tématu smrti a umírání. Samozřejmě pokud se ti nebude otázka líbit, či na ní nebudeš chtít odpovědět, nemusíš.

H: OK

E: První mojí otázkou je to, jestli jsi se už někdy se smrtí setkal ať už v práci nebo ve svém osobním životě.

H: Nebyl jsem vyloženě úplně přímo svědkem ale samozřejmě, že v důchod'áku jsem už jich pár viděl. Ale hlavně mi kolegyně třeba řekli, že nějaký klient zemřel. Ale nikdy jsem neošetřoval mrtvé tělo, k tomu mě nikdy nepustili. No jediný, tak jsem musel jednou popsat tu nohu. A to bylo divný. Pak už jenom přijeli pohřebáci a odvezli jí. Ale to bylo to divný. No, když přijel koroner, museli jsme se snažit držet klienty v pokojích, aby to neviděli, když snášeli rakev po schodech. To bylo poprvé kdy jsem vůbec viděl rakev.

E: Jsi věřící ve smyslu křesťanství či židovství? Nebo tvoje kolegyně/kolegové?

H: Já ne a ani nikdo z kolegyň. Nebo možná jo, vlastně jo. Jedna kolegyně je vlastně věřící.

E: A co duše, duchové, nadpřirozeno, energie. Věříš v něco takového?

H: Já si myslím, že určitě něco takového existuje.

E: Specifikuješ mi to?

H: Jako jak jako?

E: No, tak když řekneš v něco věřím. Tak co tím myslíš přesněji.

H: Já věřím, že tady nejsme sami. Prostě duchové, já tomu věřím.

E: Takže věříš v duchy. Účastnil jsi se někdy třeba vyvolávání duchů?

H: Ne to ne, to já se toho bojím.

E: Máte třeba na oddělení nějaké rituály, když někdo zemře?

H: JO, to se nejdřív pokoj něčím vysvítí. A otevře se okno.

E: Vysvítí? Jak to myslíš ??”

H: Nebo teda vysvětlí nebo jak se tomu říká. Holky tam dávají nějakou lampu a pak se dává svíčka do okna.

E: Řeklo by se tedy, že to je jako aroma lampa nebo kadidlo??

H: Hele, já vlastně nevím. Já u toho nikdy nebyl. Já tohle přímo nikdy neviděl.

E: A ty sám, do budoucna, kdybys měl ošetřovat mrtvé tělo, jak si myslíš, že bys to řešil. Myslíš si, že bys udělal nějaký vlastní rituál??

H: Tak já jako nevím, no. Já jsem si v téhle práci připustil pár lidí k tělu. U jedné klientky, za tou pokaždé každý den chodím i v pauze. Rád si s ní povídám a mám pořád takový pocit, že když odejde, tak to budu snášet špatně. Ale třeba u klientů, kterým se tolik nevěnuju a jsou sami schopní tak takový pocit nemám.

E: Máš v hlavě, co bys udělal, kdyby ti pacient, kterého jsi si připustil k tělu, zemřel? Forma nějakého rituálu?

H: Hele já vůbec nevím, jelikož jsem se s tím nikdy nesetkal. Ale jelikož jsem citlivka, tak bych se asi rozbřečel. A pak bych si asi šel zapálit. To jsou věci, který mi zůstávají v hlavě.

(později: „Ano rozbřečel jsem se. Musel jsem si zapálit a bylo mi vážně smutno. Doma jsem si dal pivo a zapálil svíčku)

E: Další mojí otázkou jsou duše. Jestli věříš v lidskou duši.

H: Tohle já čistě nevím ale když umřel děda tak se narodil bráška. A něco podobného se stalo známým. Takže co se týká duší, jo i ne.

C: (Náhodný posluchač) No vždyť se říká, že aby se někdo narodil musí někdo z rodiny zemřít.

H: Já si myslím, že existuje duše i její kolování, i to v té rodině. Ale sám to nemůžu vědět 100%

E: Tak to je jistý. To prostě nikdo neví 100 %.

H: Ale prostě nějaký koloběh duší existuje. Asi jo

E: Kde si myslíš, že vzniká duše? Kde vznikla, nebo je tady odjakživa?

H: Myslím si, že lidská duše se vyvíjela. Už i opice měli nějakou duši. Duše se vyvíjela s člověkem dál a dál.

E: Bojíš se smrti a co ten strach určuje?

H: Já vlastně ani nevím. Spíš se bojím. Ale asi, že to bude bolet. A to si myslí, že si myslí i klienti. Hele, ale vážně nevím.

E: Tak jo děkuji moc za rozhovor.

H: Tak jo.

Rozhovor č. 13

Rozhovor s ošetřovatelkou z domácí péče. Rozhovor byl uskutečněn telefonicky

E: No ahoj, tady Elinda, prosím tě píšu bakalářku na téma smrti a umírání z pohledu zdravotníků. Myslíš, že bys mi odpověděla na pár otázek?

ZU: Jo jasně.

E: Nejprve bych se tě měla zeptat, jestli jsi při své práci vůbec narazila někdy na mrtvé?

ZU: No to ne, to jsem ráda. Toho se vždycky strašně bojím. Co mi říkají kolegyně. No, hrůza.

(ZU: " Už jsem se setkala a nebylo to tak strašné. ")

E: A třeba jinde si se setkala s mrtvým?

ZU: No jen jako, že v rodině. Ale to taky jsem nebyla vyloženě v kontaktu s mrtvolou.

E: A jsi věřící...

ZU: Ne, vůbec.

E: ...ve smyslu křesťanství a podobně?

ZU: Ne. Vůbec.

E: A věříš třeba v duše, duchy a tak?

ZU: Taky ne. Jsem ateista. V nic takového nevěří.

(Později: E: Věříš v nějaké duše, skřítky, cokoliv. Třeba v duchy nebo elfy? A co třeba v energie?)

ZU: Hele, já vážně v takové pí***y nevěřím. Je to kravina, žijeme jen my a zvířata a kytky. Nic jiného neexistuje)

E: Přemýšlela jsi někdy, jako že hypoteticky co bys dělala, kdybys našla mrtvolu?

ZU: Absolutně netuším. Nevím. Vážně nevím.

(Později: „Otevřela jsem okno a počkala s mrtvolou“)

E: No a co jste se učili na toto téma na kurzu?

ZU: Hele my to brali jen tak jako v globálu. No, že musíme na mrtvolu šáhnout. Zavolat záchranku a čekat, než přijedou záchranný složky a pak můžeme jít domu. Ani nemusíme čekat na koronera. Jako byl kurz paliativní péče ale na ten jsem nešla. Už tak jsem kurzem strávila dost času. A trávit šest hodin o víkendu tímhle. Fakt ne. Ale mám z toho strach, že někdy najdu mrtvého.

E: Přemýšlela jsi někdy jestli bys dělala něco, nejen to, co se musí, kdybys našla mrtvolu?

ZU: Hele kouřím tak bych si zapálila, ale nic. Možná bych otevřela okno, prostě, že se to dělá. To mi říkali jak kolegyně, tak v kurzu, že se to dělá.

(ZU: „Potáhla jsem si z elektronky a otevřela okno“)

E: Co si myslíš, že v naší společnosti určuje strach ze smrti? "

ZU: Hele, lidi mi říkají, že se bojí, že je to bude bolet.

E: A ty sama...

ZU: Nikdy jsem nad tím nepřemýšlela. Ani mě to nikdy nenapadlo o tom přemýšlet. Myslím si, že jsem dost mladá na to přemýšlet o smrti.

E: Tak jo, děkuji za rozhovor.

ZU: Vše? Tak jo, měj se hezky a zase se někdy ozvi. Ale při radostnějším tématu.

Píppíppíppíppípp...

Tuším, že se o tom nechtěla vůbec bavit

Ani při pozdějším doptávání se, se mnou o tom nechtěla moc bavit. Několikrát mi před i po rozhovoru zmínila, že vše, v co lidi věří jsou kraviny, protože jsou divný a mají nemocné myšlení.

Rozhovor č. 14

Pečovatelka v Alzheimer centru, 52 let, rozhovor proběhl v domácím prostředí

E: Ahoj, jak jsme se bavili o mé bakalářské práci, můžu ti položit několik otázek?

V: Ano zajisté.

E: Tak nejprve setkala jsi se v práci se smrtí?

V: Ano setkala, v mojí práci je to celkem běžné.

E: Mohla bys mi prosím popsat tvoji zkušenost od první smrti do té nejaktuálnější? Emoce a tak?

V: Hele, když jsem začala pracovat ve zdravotnictví, tak asi po měsíci mi sestřičky řekli „dneska ti zemře paní“. Tak já jí chodila kontrolovat, jestli dýchá. No a pak sestřička říká. Paní xxx už zemřela. Ale já to nepochopila, pořád jsem říkala ne ne ona dýchá jenom spí. Prostě jsem nevnímala tu smrt a myslela si, že jenom spí. No a já s tím nemám od jedné situace problém, co jsem si zažila.

E: Pokud by ti to nevadilo, mohla bys mi říct co jsi zažila?

V: No mně umřelo dítě. Syn. No byl stejně starý jako ty (22 let). No a z toho jsem byla dost v háji. Takže jiná smrt mě už nebere.

E: To mi mrzí ... A jsi věřící?

V: Už ne. Potom co zemřel syn jsem zanevřela na Boha.

E: A věříš v něco jiného transcendentního nebo nadpřirozeného?

V: No, než mi syn zemřel byl asi měsíc ve vigilním kómatu. A já jsem zkoušela všechno možný. Až jsem se dostala k reiky. To je určitá práce s energií.

E: A věříš v lidskou duši?

V: Asi jo. Lidské tělo začne ležet. A pak duše tělo opustí. Tak člověk umře.

E: Provádíš nějaké rituály na oddělení, pokud někdo zemře?

V: No nezapaluji žádnou svíčku, každý rok máme BOZP, však to znáš. Ale otevírám okno. Víš je vidět, že lidi, co jsou z vesnice dělají víc těchle věcí.

E: A ty sama doma, máš něco, čím se srovnáváš se smrtí?

V: Já mám určitou clonu. A doma by to nikdo neposlouchal. Manžel určitě ne a dcera ta už vůbec. Jedině jak pracuji s Reiky, tak něco takového. Ale snažím se netahat práci domů.

E: Poslední otázka bojíš se smrti a co si myslíš, že určuje strach ze smrti?

V: Já se vůbec smrti nebojím. Ale je pravda, že manžel má ohromnej strach. A já vlastně nevím, čeho se bojí. Asi, že je to hnusný. No, musím se ho zeptat čeho se vlastně bojí. A já sama, až mi bude nevím kolik a budu vědět, že třeba za měsíc už nebudu schopná se starat sama o sebe spáchám sebevraždu.

E: Vážně bys spáchala sebevraždu?

V: Já už mám přesný plán. Já, jak vidím, o co se starám. Nikdy to nechci, takhle dopadnou. Už to mám naplánovaný a vím přesně jak to bude. Ale to ti říkat nebudu.

E: Dobře. Tak děkuji za rozhovor.

V: Není zač, snad jsem ti byla nápomocná.

Rozhovor č. 15

Pečovatelka v Alzheimerovu centru, na zahradě, 45 let

E: Ahoj, mohla bych se tě zeptat na několik otázek k mojí bakalářské práci? Moje téma je zkušenost se smrtí a umíráním.

Z: Mně tohle téma nevadí jsem s tím smířená.

E: Tak první otázku mám, jestli si se profesně setkala se smrtí?

Z: Ano i ne. Vyloženě jsem nikdy nepečovala o mrtvé tělo a tak podobně. Jedině jsem viděla zemřít tátu.

E: Ale jinak se ve své práci setkáváš se smrtí? Myslím, tím, že třeba když ráno přijdeš do práce a zjistíš, že někdo zemřel a tak podobně.

Z: Jo to jo.

E: A mohla bys mi popsat nějaký popis od prvního „setkání“ po to poslední? Jak si se poprvé cítila?

Z: Já jsem už od začátku vyrovnaná. Jistě jsem trochu smutná, ale zase smrt by neměla být zadržena.

E: Jsi věřící – křesťanství...?

Z: Ne, ale mám svoje vlastní.

E: Svoje vlastní? To mě zajímá. Mohla bys mi to popsat?

Z: Jistě, víš, věřím v určitou energii našeho světa. Ta energie pohání hmotnou schránku – naše tělo. Ale není to jen o našem těle, ale třeba i zvířat a květin. A tato energie se vrací a napravuje. Já chodím k jedné šamance, která mi pomohla a učila právě o životech. Já mám už asi 126 život. Vlastně každá lidská duše se vrací a napravuje to co udělala v předchozím životě špatně. A potom, co bude duše úplně napravená a vyrovnaná bude se moci rozplynout v mnohovesmíru. Já třeba vím, že v dalším životě budu muset napravit to téma chlapi. V tom moje duše není vyrovnaná, a proto jsem rozvedená. A myslím, že už také dokážu určit, jak stará je duše jiných lidí.

E: A jaká je moje duše?

Z: Tvoje duše je ještě poměrně mladá. Určitá energie, divokost, experimenty s různými věcmi, roztěkanost, ale i stydlivost, nevyrovnanost, tréma, výbuchy hněvu ukazují, že je duše velmi mladá. A právě lidé především v pomáhajících profesích a dalších, kdy jsou velmi mírní, vyrovnaní s celým životem mají už starou a zkušenou duši. A právě, že nic není náhodou. To, že tady sedím s tebou, je určeno. Moje a tvoje duše se rozhodli. Nic není náhoda. A pes.

E: Pes je důležitý?

Z: I pes je stvoření, který nám pomáhá. A není to náhoda, jakého psa člověk má. Duše psa si najde lidskou duši. A ta psí duše nás má ochraňovat ale i učit naší lidskou duši. A pokud pejsek umře, jeho duše pošle jinou dušičku, aby nám zase pomáhala. A člověk má i svého „anděla“ už od narození máme něco co nám pomáhá určit svůj směr. Ale jen dospělý, vyrovnaní a vyzrálí lidé (duše). Já si to uvědomuji. A když jsem byla mladá tak jsem se několikrát dostala do situace, kdy jsem mohla umřít, a právě to co mi varuje mi zachránilo život.

E: Teď bych se přesunula k jiné otázce, chci se zeptat, jestli děláš, děláte na oddělení nějaké rituály, když někdo zemře?

Z: Otevíráme okno, a já někdy zapaluji svíčku.

E: A ty sama třeba doma, máš nějaké rituály, kterými se vyrovnáváš se smrtí?

Z: Hele já už potom i přeji tu dobrou smrt. Já si vždycky říkám „konečně se dostali pryč“. To už vidíš v očích, že chtějí umřít. Takže my i jejich příbuzní je musí pustit jít. Jinak nic nedělám, jsem smířená se smrtí. Teda zapaluji svíčku.

E: A poslední otázka, co si myslíš, že určuje smrt v naší společnosti a ty sama se bojíš smrti?

Z: Já ne. Lidé se bojí svých reakcí. Třeba, že ostatní řeknou, že se špatně starali o dědečka, a tak umřel. A každý člověk má zodpovědnost za svůj život, a když chce odejít, nemělo by se mu bránit.

E: Děkuji

Z: To je vše? Také děkuji.

Spontánní objetí

